

Pécs

IV. NYUGATI VÁROSRESZEK Közösségi tevékenységek történeti feltárása

Készült a TOP-6.9.2-16-PC-17-00001 azonosító számú,
„A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában”
című projekt keretében

SZÉCHENYI 2020

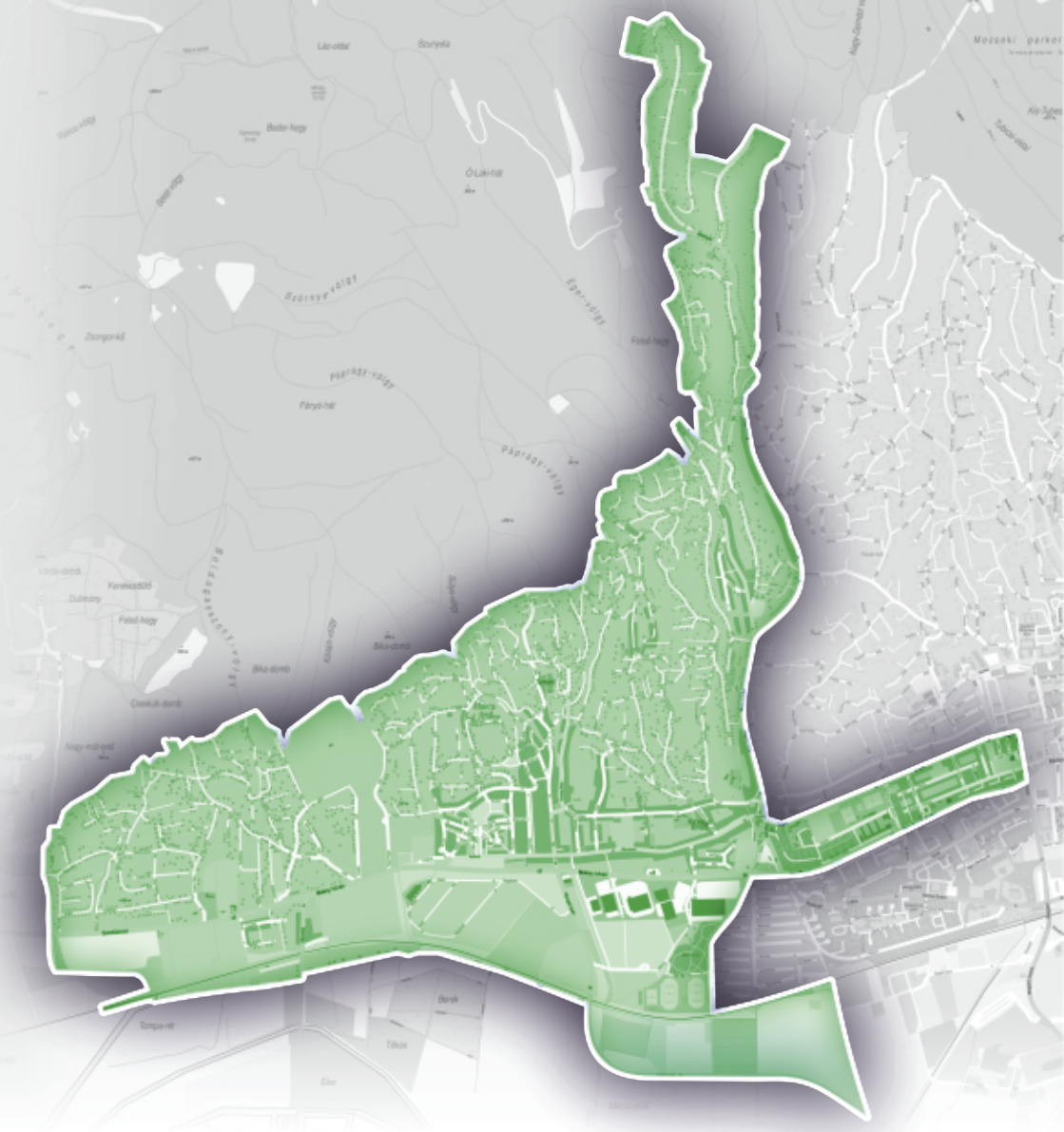

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

IV. NYUGATI VÁROSRESZEK

Közösségi tevékenységek történeti feltárása

Impresszum

ISBN 978-615-81285-3-7 (online)
ISBN 978-615-81285-2-0 (nyomtatott)

Felelős kiadó:

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata
dr. Páva Zsolt polgármester

Szerzők:

1. fejezet: **Prof. Dr. Kaposi Zoltán** gazdaság- és társadalomtörténész, az MTA doktora;
2-3. fejezet: **Kovács Zoltán** közigazdász, területfejlesztési szakértő; **dr. Glied Viktor** történész-politológus;
4. fejezet: **Dr. Pankász Balázs** kommunikációs szakember; **Borsós Zsófia** szociálpedagógus, mentálhigiénés szakember

A kiadvány a TOP-6.9.2-16-PC1-2017-00001

– „A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában” projekt keretében készült.

Minden jog fenntartva!
Pécs, 2019.

Tisztelt Pécsi Polgárok!

Városunk legnagyobb büszkesége az a gazdag kulturális hagyaték, melyet az évszázadok során az itt élő emberek tenni akarása és szorgalma formált. Feladatunk, hogy Pécs megőrzendő értékei között a helybeliek szerepvállalásának is teret biztosítsunk, támogassuk azon lehetőségek megismerését és feltárását, melyek a hétköznapiakban is segítik szűkebb környezetünk fejlődését, a helybeli kapcsolatok, civil együttműködések szorosabbá tételét.

Ezt a gondolatosságot hivatott erősíteni „A helyi identitás és kohézió erősítése Pécs városában” című projekt, melyet Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata 2018-ban indított útjára, s melynek célja a közösségek kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztése, a közösségi szerepvállalás, a helyi lakosság identitásának erősítése és a társadalmi kohézió elősegítése. Mindannyiunk emlékezetében él, amikor az Európa Kulturális Fővárosa programhoz kapcsolódóan 2010-ben mintegy 100 millió forintos civil kerettel tudtunk hozzájárulni a helyi közösségek által kezdeményezett programokhoz. Immár egy évtizede nem volt lehetőség olyan kulturális alapú közösségfejlesztési folyamat megvalósítására, melyet most a Terület- és Településfejlesztési Operatív Program (TOP) keretében a város újabb forrásokból támogatni tud. Ismét eljött az idő, amikor önszerveződő közösségek és az évtizedes múltra visszatekintő civil szervezetek számára kézzel fogható segítséget biztosíthatunk.

A program lényegi eleme a közösségi munkamód alkalmazása annak érdekében, hogy a helyi lakosság bevonásával, közösséggé szerveződésével együtt alkossák meg a jövőbeli cselekvéseiket Pécs városrészeiben, és a rendezvények, programok tervezésében, előkészítésében és megvalósításában összefogás alakuljon ki a közösségfejlesztés helyi szereplői között. Mindez nem képzelhető el anélkül, hogy ne ismernénk saját környezetünk ebbéli múltját és jelenét, az igényeinkből fakadó és már megtett erőfeszítéseinket, melyek egyben kijelölik számunkra a továbblépés lehetséges irányait is.

DR. PÁVA ZSOLT

Pécs polgármestere

A projektben 13 városrész civil életét, annak múltját és jelenét feltáró dokumentum készült azzal a céllal, hogy rohanó világunkban is fogyasztható tartalommal és terjedelemben mutassa be közösségeink tevékenységét és azok színtereit, láttatva a magunk mint a közösségekben élők számára is azt a színes világot, ami az aszfalt, a beton és a kő alkotta építmények mellett mindannyiunkat körülvesz. E Pécs városát alkotó 13 városrész fejlődését, közösségi életét történeti jelleggel is bemutatni hivatott kiadvány egy példányát tartja kezében az olvasó, bízva abban, hogy a hétköznapiaink ismert helyszínein való élményszerű kalandozás egyben ösztönzően hat a program további részleteinek megismerésére, s a jövőben megvalósuló közösségi eseményekben való aktív részvételhez.

Feladatunk étellel megtölteni közösségi tereinket, és lehetőséget biztosítani aktív cselekvő polgáraink számára, hogy a városrészeikben életre tudják hívni a város kultúrájában gyökerező és személyes társadalmi szerepvállalásra építő kezdeményzéseiket. Felelősséggel tartozunk a jövő nemzedékeinek is, tárgyi és szellemi örökségeink csak akkor válhatnak valódi, generációkon túlmutató értéké, ha be tudjuk mutatni és meg tudjuk tartani azok szerepét, jelentőségét saját korunkban és jövőnkben egyaránt.

Tisztelt Pécsi Polgár! Kedves Olvasó!

Egy település jellegét, arculatát döntően két tényező határozza meg: a település története, múltja és a településen élő emberek tevékenysége, gondolkodásmódja. Ha ez a két dolog összhangban van, akkor a település fejlődése is kiegyensúlyozott, jövőre nyitott. Ez a megállapítás Pécsre is igaz.

Pécs gazdag, kétezer éves történelmét a keresztény szellemiség, kultúra hatja át, amit megőrzött a török hódoltság idején, és a szocializmus ateista évtizedeiben is. Püspöki városként vonzotta a korabeli tudomány és művészetek művelőit, természeti adottságai, szorgalmas mesteremberei lehetővé tették céhek, manufaktúrák és sajátos iparágak kifejlődését. A „pécsiség” gyökerei ebben a termékeny gazdasági-társadalmi talajban erősödtek meg, és hagyományozták ránk, a mai pécsiekre.

Az elmúlt tíz év a város életében jellegzetes és örvendetes változásokat hozott a közösség-, és a környezetépítés terén. A pécsi polgár ma nem csak lakni akar a városban, de formálni, alakítani is akarja, mert dolgozónak, feladatának érzi. Ez az polgári öntudat és tenni akarás a társadalmi lét szinte minden területén megnyilvánul: egyesületek, szervezetek vállalkoznak a szűkebb-tágabb közösségek életének jobbá, tartalmasabbá tételére, szellemi-kulturális értékeink, hagyományaink őrzésére, művelésére. Széles a városban lévő civil közösségek skálája, jellegzetes a városrészek szerinti tevékenységük. A polgárság önszerveződése erőforrásunk és erőforrásunk, ha olyan tevékenységgel párosul, amely megerősíti a helyi identitásunkat, felmutatja hagyományos nemzeti és helyi értékeinket. Az ilyen önszerveződő, erős közösségek képesek biztosítani azt az értékáramlást, értékkoncentrációt, amely nélkül a város egészséges társadalmi fejlődése nem lehetséges.

Ezt felismerve az elmúlt tíz évben tudatosan támogattuk, erősítettük a már régebb óta sikeresen működő civil szervezeteket, és segítettünk újabbak létrejöttét.

DR. ÓRI LÁSZLÓ

*Pécs alpolgármestere,
a Pécsi Helyi Akciócsoport Egyesület elnöke*

Érdekeink közösek – Pécs és a benne élők érdekeinek képviselője, szolgálata. A közös érdek együttműködést kíván, amit a város jövője, gyarapodása érdekében az elmúlt tíz évben kiemelten is szem előtt tartott a város vezetése.

Ennek az együttműködésnek része az a program, amelynek keretében Pécs különböző városrészeiben élőlőről és az ott működő civil szervezetek tevékenységéről készült dokumentum. Az elkészített anyag, amely most kézbe vehető, tanulmányozható, segít felvázolni azokat az irányokat, amelyek felé haladva tovább erősíthetjük közösségeinket, helyi identitásunkat, „pécsiségünket”.

Köszönetet kell mondanunk azoknak, akik ezt az együttműködést segítik, azoknak, akik segítenek megőrizni gyerekeink, unokáink számára évezredek értékeinket, azoknak a lelkes és önzetlen polgároknak, akik tovább gazdagítják, szépítik városunkat.

Bevezető

1. A NYUGATI VÁOSRÉSZ TÖRTÉNETE

2. NYUGATI VÁOSRÉSZ – KULTÚRA, IDENTITÁS ÉS CIVIL SZERVEZETEK

Hítélet és templomok

Szent Kereszt felmagasztalása templom

Nagyboldogasszony templom

Szent Márton templom

A Golgota Gyülekezet

Városrész a kultúrák kereszteződésében

Rácváros – A hagyomány és kultúra egykori települése

A ruszinok

A horvátok

A bolgárok

A bor és a szőlő a kultúra szerves része – PTE Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet

A labdarúgás több mint sport, a csapat több mint csapat: a PMFC

Pécsi szurkolói csoportok

Az istenkúti közösség – Egy különleges történet

Waldorf Óvoda és Iskola Istenkúton – A Mandulafa Egyesület

Oktatási intézmények, kollégiumok

A Márton Áron Szakkollégium (MÁSZ) és Kollégium

A FEEFI/KPVK és a PTE Szántó Kollégium

Pécsi Kovács Béla Általános Iskola

Rácvárosi úti Óvoda

Istenkúti Óvoda

Patacsi Múvelődési Ház – Közösségi tér Patacs szívében

3. CIVIL KEZDEMÉNYEZÉSEK

A polgárórség – A helyi közösség védelmének eszköze

A Makra Óre Egyesület

Fogd a kezem Alapítvány – A szeretet és elfogadás közössége

A Tondó Egyesület

MancsRanch

4. A KÖZÖSSÉGI FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

Felhasznált irodalom

Interjúk

Kép- és ábrajegyzék

Hivatkozások

A vizsgált célterület a mai Pécs nyugati városrészeit foglalja magába. Földrajzi határait keletről a Magyarürögi út és a Magyarürögi vízfolyás, délről a Pécs–Szentlőrinc vasútvonal határozza meg, északról a Mecsek lankái adják terjeszkedésének korlátait, míg nyugati vége a patacsi városrésznek közigazgatási határa. Ebbe a területi egységbe a következő városrészek tartoznak: Újmecsekfalja, Rácváros, Szentkút, Kismélyvölgy, Ürög, Szentmiklós, Patacs, Zsebedomb, Fogadó, Bolgárkert, Nyugati ipari út. A nyugati városrészek a második világháború után váltak Pécs közigazgatási területének részévé. Patacs, Magyarürög, Németürög és Mecsek-szentkút, továbbá Zsebedomb a mai napig

büszke a múltjára és megtartott valamit különállásából. A hatalmas kiterjedésű városrész a város panelházai közül kilépve családi házas, szőlős, tanyás látványt tár elénk keskeny utcákkal, mély völgyekkel, kis templomokkal és temetőkkal, kedves utcaképpel. Pécs nyugati városrészének szelíd lankáin is megtalálni a helyi történeteket, a közösség összefogásával születő kezdeményezéseket és sikereket. Az itt élők a saját környékükön igazi közösséget alkotnak, melyben helye van a szomszédok tiszteletének, a kultúrának, a hagyományoknak, az ételeknek és italoknak, a szőlőnek és bornak, a folklórnak, a helyi lakosság védelmének és mások megsegítésének.

1. A NYUGATI VÁROS RÉSZ TÖRTÉNETE

A területen Patacs és Magyarürög térsége már az Árpád-kortól kezdődően lakott volt. Első írásos említései egyházi jellegűek: 1225-ben Bertalan pécsi püspök alapította meg a Magyarürög feletti hegyen remeték számára a Szent Jakab monostort. Később az itt élő szerzetesek vélemezhetően áthúzódtak Patacsra. Ürögön volt egy másik kolostor is, amely a tatárjárás idején leégett. A patacsi területen már a 14. századtól vannak az ott folyó szőlőtermelésre vonatkozó említések. A falvak a török korban is végig lakottak maradtak.¹

A török hódoltság kora után a Pécs város közigazgatási határától nyugatra lévő négy település az egyházi uradalom alá került. A pécsi püspökség által megszerzett latifundium mintegy 200 ezer magyar holdat tett ki a 18. század elején. A püspökséghez tartozó négy egyházi szervezet (káptalan, papnevelde, székesegyház, püspökség) végül is 1736-ban megosztozott óriási birtokán. A Pécsről nyugatra lévő falvak a Káptalannak jutottak. A szűkebben vett káptalani birtok 22 faluból és számos pusztából állt, amit négy kerületre osztottak (hegyháti, bicsérdi, hegyaljai és drávai). A hegyaljai kerületben helyezkedett el Magyarürög, Németürög, Patacs és Szentkút is. Az említett települések a 18. században szervesen illeszkedtek a káptalani kerületbe, vagyis a szomszédos Cserkút, Kővágószőlős, Bakonya stb. falvak területéhez.² A káptalani birtoklás egészen az 1945. évi földosztásig nagyban meghatározta a térség életét. A négy faluból Németürög, Patacs és Magyarürög templomaira vonatkozóan már a 18. századtól maradtak nyomok. 1737-ben a magyarürögi templom tornyába harangot emeltek. Németürögben (Rácvárosban) 1756-ban már volt templom. A

rácvárosi plébánia létesítése után Patacsot és Magyarürögöt fíókegyházként odakapcsolták.³

A négy település földrajzi adottságai ugyanakkor némileg eltérőek. Németürög közvetlenül a városhatár után, a Pécsről Szigetvárra vezető út mentén található. Területe sík, déli része, vagyis a mai Kovácstelep mezőgazdasági tevékenységre adott lehetőséget. Magyarürög az említett úttól jóval északabbra helyezkedik el, a domboldalon. A lankás falu déli részei szántóföldi gazdálkodásra, állattartásra alkalmasak, az északi részei szőlő és gyümölcs termelését biztosítják, de igen nagy volt az erdős területe is. Hasonló a helyzet Patacs faluval, amely adottságainál fogva mindenfajta agrártevékenységre alkalmas volt. A Patacsi és a Magyarürögi vízfolyás nemcsak az ivóvizet adta, de esésénél és vízhozamánál fogva alkalmas volt malmok működtetésére is; ugyanakkor nagy esőzések vagy olvadások idején széles területet tudott elönteni. Ezekről erősen eltér a Mecsek szélében megbújó Szentkút, amely erdős területe inkább csak erdőgazdálkodásra és ipari tevékenységre nyújtott lehetőséget.

A hódoltság után lassan megindult a terület benépesedése, bár ebben is voltak eltérések. Mecsekszentkút sokáig a pálosok által lakott kis remetefalu volt. Utána viszont a káptalan zsellérei költöztek a faluba, de még a 18. század végén is csak két tucat ember élt ott. Németürög egy másik eset. A 17-18. század fordulóján, amikor a katolikus egyház visszaszerezte Pécsét és környékét, a püspök nem volt hajlandó más vallású embereket megtérni a városban, így azok a görögkeleti szerb és más csoportok, akik

ragaszkodtak vallásukhoz, kényszerből kitelepettek a városból. A kiköltözők döntően iparosok voltak, akik munkájukkal a pécsi piachoz kötődtek, így a káptalan által nyújtott lehetőséggel élve közvetlenül a városhatáron túl telepedtek le; s mivel köztük volt 12 német iparos is, ebből jött létre Németürög elnevezés (megkülönböztetve az északra lévő Magyarürögtől). A két említett falu esetével szemben Magyarürög és Patacs népességfejlődése a megszokott hazai hagyományos jegyeket mutatja.

A táblázatból látható, hogy a 19. század első felében a négy település lakossága viszonylag gyorsan növekedett; a növekedés mértéke, üteme nagyjából megfelelt az országos átlagnak. A nagyobbak közül Magyarürög lakosságszáma több mint kétszeresére emelkedett, de érdemi javulás látható Szentkút esetében is. A 19. század közepén azonban megállt a növekedés, amin majd csak az 1880-as években sikerült túllendülni, de ekkor már nem beszélhetünk tartós emelkedésről, ráadásul a századforduló előtti években még valamelyest csökkent is a népesség. A negatív folyamatok mögött látnunk kell a gyorsan fejlődő gyáripar elszívó hatását, a századvégi kivándorlás megindulását; a pécsi

kisipar bővülését; fordítva pedig utalnunk kell a déli baranyai területekről történt népességcsoportok beköltözésére, illetve a még messzebb lévő vidékekről érkezettekre (pl. bolgár kertészek, szerb iparosok).

A falvak foglalkozási szerkezetében is jelentős különbségek mutatkoznak. Az 1910-es adatokat vizsgálva látszik, hogy Németürög (1904-től Rácváros) őrizte tradicionális vonásait: lakossága döntő részben (57%) iparral és kereskedelemmel foglalkozott. Hasonló volt Szentkút is, ahol a keresők több mint fele volt iparos. Ezzel szemben a nyugatibb falvakban a mezőgazdaság dominált: Magyarürögen 87%, Patacscon 73% volt az agrárkeresők aránya. Rácváros kapcsán egy érdekes történet, hogy 1938-ban itt vendégeskedett egy rokonánál a híres író, Móricz Zsigmond. A krónikák szerint összesen ötször járt Pécssett, de ez volt a leghosszabb tartózkodása, mert hat hetet töltött a megyeszékhelyen és Baranyában. Elsősorban az Ormánság élete, az „egykezés” érdekelte. A visszaemlékezések szerint meglátogatta a rácvárosi iskola 1933-ban felépült második, két tantermes épületét is és írt is a pécsi napokról.

Népességváltozások a négy faluban (1784–1910)⁴

Település	1784	1857	1869	1880	1890	1900	1910
Németürög	253	360	301	293	358	328	371
Magyarürög	210	452	430	414	435	451	450
Patacs	452	646	687	631	777	752	816
Mecsekszentkút	24	125	128	179	149	170	171
Összesen	939	1583	1546	1522	1719	1701	1808

A foglalkozási szerkezet 1910-ben (keresők)⁵

Település	Összes kereső	Mezőgazdaság	Bányászat	Ipar	Kereskedelem, közlekedés	Napszámok
Németürög (Rácsváros)	177	26	-	101	15	7
Magyarürög	216	187	-	19	4	4
Patacs	343	250	1	20	14	44
Mecsekszentkút	60	9	1	20	-	12

A fentiekhez persze hozzá kell tennünk, hogy az ágazati besorolás nem jelent „vegytiszta” csoportokat. A családi gazdaságok működése az iparosok esetében is feltételezte a ház melletti kertet, a ház mögött tartott állatokat, s nem utolsósorban a szőlő- és bortermelést, amire termelőként is volt lehetőségük; a németürögi (rácsvárosi) iparosok így Patacsra vagy Magyarürögben juthattak szőlőkhöz. Ugyanígy a mezőgazdasági termelők is foglalkoztak iparral: a házakat, a bútortokat, a termelőeszközöket, a textíliákat, a bőrtermékeket stb. sokszor maguk készítették.

Érdekes ránézni a térség életét döntően meghatározó mezőgazdaság néhány vonására, hiszen a terület földrajzi adottságai sok évszázadon át erősen befolyásolták a falvak működését, a lakosság fennmaradását.

A korábbi uradalmi rendszernek erős hatása volt a polgári korszakra is. A nyugati falvakat egyértelműen a káptalan dominálta a 19. század második felében. Patacsra 893 holdja, Magyarürögön 831 holdja volt a káptalannak, de az apró Mecsekszentkúti területének nagy része is az egyháznál maradt. Az uradalmi területek nagy része (85%) azonban erdő volt. A legnagyobb káptalani szántó (54 hold) Patacsra volt. Patacs különlegességét a már említett szőlőhegy adta. Egy korabeli leírás is azt emelte ki a szőlőhegyéről, hogy

északról védett, „fekvése tehát egyenest délnek áll, úgy hogy a napnak felszökkelő sugárai az egész heggyoldalt azonnal érik, s egész nap azon tükrözvén még csak le nem áldozik”. A káptalannak Patacsra 1892-ben összesen 49 hold szőlője volt, ami két részen terült el. A híresebb a Szentmiklósi-hegy volt. Ezt a szőlőt hajdan Fonyó Sándor kanonok, káptalani jószágkormányzó hozta létre 1736-ban; ő emelte azt a birtok közepén fekvő, ma is használt présházat, amelyre a 19. század végén emeletet húztak, s amivel egy sajátos kastélyszerű épület jött létre. A présház alatt azonban nem volt elég pince, így a bort nagy valószínűség szerint nem itt, hanem a másik patacsi birtokon, mégpedig a Mária-szőlő alatti pincében tárolták. A Mária-szőlő (más néven Mária-pusztá) épületegyüttese ma is megvan, alatta hatalmas, 3x2 ágú pince helyezkedik el. A káptalan két szőlőjében sokfajta szőlőt termeltek; egy 19. század közepén kelt leírás szerint a szentmiklósi bor minősége a somlóival vetekedett. A szőlő egy részét támfalal védték.⁶

Ugyanakkor az is tény, hogy Magyarürög és Patacs földjeinek többsége 1848 után a helyi polgárok kezében maradt. 1895-ben a két településen összesen 387 gazdaságot írtak össze. Ezekhez a gazdaságokhoz átlagban kicsi, egy-két holdas szántók és rétek tartoztak, nem véletlen, hogy a helyi lakosság nagyban a szőlőtermesztésre szakosodott.

A nagyobb bortermelő falvak szőlőterülete és bortermése 1873-ban ⁷

Település	Szőlőbirtokos	Szőlő területe (kat. hold)	Termelés (fehér)	Termelés (vörös)	Termés (schiller)
Patacs	293	170	800	200	200
Magyarürög	208	161	1425	-	475

Látható, hogy 1873-ban Magyarürögön és Patacson összesen 501 hold szőlő volt. Ez a későbbiekben sem sokat változott: az 1895. évi statisztikai felvétel szerint a két faluban 498 hold szőlő volt, ami ekkor a két falu összes földjének 14%-át tette ki. Az is látható, hogy elsődlegesen fehérbort termeltek.

A századvégi magyar mezőgazdaság réme, a filoxéra erősen megviselte a szőlős települések gazdálkodását. Pécssett először 1887-ben érzékelték a gyökértetű megjelenését, s a betegség gyorsan terjedt. 1889-ben az egyik helyi lap már arról számolt be, hogy a magyarürögi területen is felütötte fejét a betegség. Azok a módszerek, amelyeket a rothadás megállítására javasoltak, nem váltak be, így maradt a régi területek kiirtása és az új szőlőfajták betelepítése. Az 1895. évi statisztika szerint a patacsi és a magyarürögi szőlőkből 423 holdat kiirtottak, így mindössze 75 kat. hold művelt szőlő maradt.⁸ Mivel a patacsi polgárság létalapját veszítette, s a rekonstrukciós költségek is számottevők voltak, nem lehet véletlen, hogy 1890-1900 között csökkent a falu népessége. A filoxéra persze nem válogatott a tulajdonosok között: a káptalan szőlője is elpusztult, ám 1892-től Szeifritz István kanonok vezetésével végbement a megújítás. Valamennyi szőlőt a káptalan is vesztett a filoxéra évtizede alatt: 1900-ban Buday Béla uradalmi mérnök felmérése szerint ekkor már csak 33 holdat tett ki a szőlő. Tegyük még hozzá, hogy a filoxérasújtott szőlőgazdáknak voltak még lehetőségeik: sokan bérbe adták a pincéket, a szőlőkben pedig gyümölcsöt termeltek.

A szőlőtermelés egy sajátos életforma volt a szőlős falvakban. A korabeli polgárok évente több alkalommal is hosszabb időt töltöttek szőlőjükben. Ugyanakkor, ahogyan a szórakozás modern formái, valamint a természetjárás szokása terjedt, már nemcsak a szüreti mulatságokról szólt a történet, hanem arról is, hogy egyes hegyvidéki területek sokak kedvelt kirándulóhelyévé váltak. Így például Mecsekszentkút települést sokan látogatták már az 1880-as években, a mellette lévő Remete-rét népszerű pontnak számított. Többen úgy vélték, hogy akár – osztrák mintára – klimatikus gyógyhellyé lehetne fejleszteni Szentkút falut.

A Mecsek miatt a szélsőséges időjárástól védett Magyarürög messze földön híres volt gyümölcs-termeléséről: 1895-ben 13 565 gyümölcsfát írtak össze, amelynek mintegy 40%-a almafa volt.⁹ A századfordulón több olyan kiállításról, árubemutatóról is tudunk, ahol magyarürögiek kertészeti termékeikkel díjat nyertek; így például 1913-ban Strasser Gyula gazda az akkori pécsi kiállításon 153 fajta szőlőt mutatott be, amit állami ezüstdíjjal ismertek el.

Korabeli leírások, újságcikkek, fotók egyértelműen azt sugallják, hogy a Pécs környéki falvak egyre nagyobb mértékben tudták a város ellátásába bekapcsolódni. Ennek persze voltak technológiai korlátai; a vasúti fővonalon való szállítás drága volt; a városkörnyék árusait jobban bekapcsoló vicinálisok nem a nyugati falvak irányában épültek ki, így a városi napi és hetipiacok kiszolgálása főleg szekereken, taligákon vagy gyalogos módon történő beszállítással volt megoldható.

Az 1870-es évek második felében egyre nagyobb számban jelentek meg a nyugati területeken a bolgárkertészek. Kisebb kerttel általában minden gazda rendelkezett, de az elsődlegesen a család fogyasztását szolgálta. Gyorsan terjedtek viszont a zöldségtermeléssel foglalkozó, piacra termelő kertészetek, köztük is voltak olyanok, amelyek egy-egy termékre specializálódtak, s magas minőséget értek el. Pécs különlegessége a bolgárkertészetek kialakulása volt. A városba telepedő bolgárok főleg a vizsgált célterület délnyugati részein telepedtek meg. Működésük fontos jellemzője volt a vízigény: olyan helyeken alakítottak ki kertészeteket, ahol biztosítani lehetett az öntözést. A Magyarürögi és a Patacsi patak, valamint a Pécsi-víz mentén jött létre az a terület, ahol intenzív, nagy élők munkaejét igénylő termelést folytathattak, s amely révén a város piacain nagy mennyiségű zöldségfélét értékesítettek, így a lakossági fogyasztást is átfomálták.¹⁰

A dualizmus korában meginduló közlekedési fejlődés (Szentkút kivételével) érintette a vizsgált falvakat is. 1868-ban adták át a Pécs–Barcs vasútvonalat, amely révén a térség kereskedői és utazói rácsatlakozhattak a Déli Vasút vonalaira, s ezzel megnyílt a lehetőség a tengerparti vidékek, valamint az osztrák területek elérésének. A vasúti fővonal Rácváros és Patacs falutól délre halad, de önálló állomása nem volt e településeknek, viszont 1924-től már névben is osztozhattak a szomszédokkal: Cserkút-Patacs elnevezésűvé vált a mai Mecsekalja-Cserkút állomás. A vasúton kívül is javult valamennyit a környező falvakból Pécs elérhetősége: 1893-ban Lustig Miksa patacsi vállalkozó olyan rendszeres társaskocsi járatot indított a Patacs–Pellérd–Németürög–Pécs vonalon, amely igazodott a (mai) Mecsekalja-Cserkútra) érkező vonatokhoz is. Tegyük azért hozzá, hogy a rácvárosi, magyarürögi vagy patacsi kereskedők és parasztok szá-

1. A Bolgárkert keleti határa, a mai Béke-park

mára a pécsi vásárok (Kórház tér, Széchenyi tér, Jókai tér, a börgyárral szembeni állatvásártér stb.) voltak a fontosak, amelyek gyalog vagy szekérrel még elérhető távolságban helyezkedtek el.¹¹

A vizsgált városrészhez tartozik a Szigeti út alatti újmecsekaljai, kelet-nyugat irányú térség is. Az eddigiekhez annyiban kapcsolódik, hogy Pécs ezen része nagyrészt a pécsi káptalan gazdasági területe volt. S mivel ez a városhatárig nyúlt, így egybekapcsolódott a káptalan azon birtokaival, amelyek a négy faluban helyezkedtek el. Egy nagybirtok vagy egy agrárnagyüzem szempontjából a faluhatárnak nincs jelentősége, hiszen a gazdasági racionalitás vezeti a birtokgazdálkodót. A káptalani major lényegében a mai PMFC stadiontól a városhatárig tartott. A 19. században itt kaptak helyet a birkaaklok, a sertésólak, a szénáspajták, a gazdasági raktárak, s itt volt a majorirányítás központja is. Az 1865. évi kataszteri felvételen világosan látszik a káptalani birtok kiterjedése.¹² (E területől délre alakították ki a későbbiekben a repülőteret.) Már korábban említettük a káptalan minőségi szőlőtermelését, de érdemes arról is szólni, hogy az állattartás (juh, szarvasmarha, sertés) terén is többezres állománnyal rendelkezett. A gazdálkodás eredményességében nagy szerepe volt Szeifricz Istvánnak, aki mintegy húsz éven át vezette a gazdaságot. Az újmecsekaljai területen a káptalani cselédségnek családonként elkülönített lakásokat építettek, ami messze több volt, mint amit a törvény előírt.

Az 1920-as években Pécs magához akarta vonzani Rácvárost. Az ottani szőlőtermelés, a jelentős boradó és az ipari kapacitás a becsatlakoztatásra ösztönözte a pécsi városvezetőket. Kétségkívül volt ennek racionális alapja, nem véletlen, hogy azt még a rácvárosi előjárók is forszírozták. Rácváros ekkor összesen 50 házból állt; a mintegy 350 lakosból 34 iparos háztartás élt a Pécs melletti településen. Az is a kapcsolódás mellett szólt, hogy lényegében már összeépült a nagyváros és a falu. A rácvárosiak (s a mellette lévő községek) igen fontos iparcikkellátói voltak a pécsi lakosságnak, ugyanakkor a

nyugati falvak szőlőbirtokosai közül mintegy százan pécsiek voltak. Pécsi ígéretésből bőven volt: a villamos meghosszabbítása Rácvárosig, az utak javítása, egységes jegyzői hivatal kialakítása úgy, hogy a jegyzői legelőjavadalom Rácvárosnál marad, a vámsorompó eltörlése stb. 1928 felé azonban megszakadtak a tárgyalások, főleg a potenciálisan nagyobb adófizetési kényszer riasztotta el a rácvárosiakat. Megfordult a politikai széljárás: a világgazdasági válság elején, 1930-ban Rácváros (annak déli részét alkotó Kovácssteplel), Magyarürög, Mecsekszentkút és Patacs egyesült, s ezzel létrejött Mecsekalja település; egy 4 000 holddal és 2 021 fővel bíró nagyközség, vagyis Pécs egyelőre erőből nem tudta végrehajtani tervét.

Milyen volt Mecsekalja település társadalma, gazdasága az egyesülés évében?¹³ Mecsekalja nagyközségben 1930-ban 2 107 fő lakott, ami 357 fővel volt több, mint a megelőző, 1920. évi népszámláláskor. A lakosság döntő részben (1 852 fő) magyar anyanyelvű volt, mellettük 152 német (a korábbi adatokból sejtethetőleg főleg a rácvárosi területeken élve), illetve pár fős délszláv és más anyanyelvű élt még Mecsekalján. Felekezeti szempontból 1 921 római katolikust, illetve 63 reformátust találunk a nagyközségben. Foglalkozási tekintetben megmaradt a mezőgazdasági dominancia: a 886 keresőből 551 fő (62%) az agráriumban, 157 fő (18%) az iparban tevékenykedett, de találunk pár tucat keresőt a kereskedelem és a hitelélet, a közlekedés és a közszolgálat területén is. Érdekeség, hogy 29 napszámos is élt a faluban, vélhetően vagy a nagyobb birtokokon alkalmazták őket, vagy pedig a szőlőtermelés adott számukra munkalehetőséget. Az agrárdominancia ugyanakkor védtelenné is tette a helyi lakosságot: a válság, az agrárárak csökkenése, a kereslet visszaesése megviselte a mecsekaljai agrártermelést, s nem utolsósorban a szőlő- és borgazdálkodást. Erre utal, hogy 1933-ban a nagyközségben lévő borkészlet mintegy 10 ezer hl volt, de olyan mértékű volt a felhalmozódott adóhátralék, hogy annak fejében a hatóságnak 4 ezer hl-t le kellett foglalnia.

Mindegyik falurészben már régóta volt iskola, templom; az 1930-as évek elején a három iskola három tantermében mintegy 200 gyerek tanult, érdekes módon ezek közül mintegy 100 pécsi volt. Ez arra utal, hogy eddigre egyre erősebbé vált a Péccsel való szimbiozis. 1931-ben egy új, két tantermes iskola, s mellette tanítói lakás építésére kapott engedélyt a nagyközség. 1933-ban a mecsekaljai főjegyző, Kisfaludy György már azt nyilatkozta, hogy Magyarürög és Szentkút a pécsiek tudatában már Pécshez tartozik, s egyre inkább Rácváros is odakerül. Pécs szempontjából a dezurbanizáció jeleit láthatjuk a két háború közötti időben, amikor is egyre inkább a városhatáron túlra telepedtek ki a kiscsaládok, ott építették fel házukat és ott adóztak. A legkedveltebb területek a pécsiek letelepedésére az 1930-as évek vége felé a mecsekszabolcsi országút keleti oldalán, a kiskozári újhegyen (Pécsújhegy), s Mecsekalja községben, azon belül is főleg Kovácstelepen volt. Számos társadalmi egyesület alakult meg erre az időre, ezek között az olvasóegyletektől a leventéig igen széles a skála. Minden bizonnyal lassan teljesen összeért a négy falu, főleg a szőlők révén. Joggal írhatta az éppen ott tartózkodó Mórincz Zsigmond a településről, hogy „Négy község, mint a hegyi vincellérházak, valahogy összenyúltak, egyben nőttek, s most egy közigazgatási egységbe vannak foglalva”. Feltűnt az írónak, hogy itt másféle társadalmi viszonyokat talál, mint a Dráva mentén: „Itt nem két gyermek születik egy évben, mint az ormánysági falvakban, itt évente harmincnyolc-ötven gyermeket keresztel a plébános”.¹⁴ Tény, hogy a népesség az 1930-as években is gyorsan szaporodott. A szomszédban Pécs lakossága főleg a nagyarányú beköltözésnek köszönhetően az 1931. évi 61 663-ról 1941-re 73 000 főre emelkedett; ugyanezen időben a mecsekaljai lakosságszám 2017-ről 2895-főre nőtt, vagyis a nagyközségben gyorsabb ütemben nőtt a népesség, mint a nagyvárosban.

A második világháború vége felé a földosztó rendelettel felszámolták a korábbi nagybirtokrendszert Magyarországon. Ennek során nem-

csak a magán-, hanem az egyházi tulajdonban lévő földeket is elvették. A szántók, rétek, legelők területét felosztották az igénylők között, az erdők pedig állami tulajdonba kerültek. Mivel a négy korábbi faluból álló mecsekaljai 3 661 kat. holdas határnak mintegy 40%-a a pécsi káptalan tulajdonában volt, ezért ezek a földek is tulajdonost váltottak. Viszont azt is láthattuk, hogy a káptalani földek 95%-a erdő volt, vagyis a helyiek nem jutottak sok földhöz, azok az államhoz kerültek. Földek (szántók, házhelyek, kertek stb.) kiosztására leginkább délen, az országút mellett fekvő területeken nyílt lehetőség. Ami viszont fontos volt a gazdáknak: a szőlőterületeket nem érintette a földreform, azok továbbra is magánkézben maradhattak.

A település történetének külön érdekessége, hogy a földosztás végrehajtásában nagy szerepet játszó miniszter, Kovács Béla (1908–1959) Patacsról származott; szülőháza Patacon a mai Kovács Béla u. 5. szám alatt található. A teljesen leromlott állapotban lévő épületet Pécs város 2015-ben megvásárolta, teljesen felújította, s abban állandó kiállítást hozott létre, mely előzetes egyeztetés után megtekinthető (a 2018-ban felavatott Kovács Béla Emlékház a Pécsi Kulturális Központoz tartozik). Apja még csak hat holdas gazda volt, fiát taníttatta, aki az elemi után a polgári iskolát is elvégezte. Ipariskolába járt, majd a pincérszakmában szerzett oklevelet. Szülei és felesége földjén gazdálkodott, amit a hozománnyal együtt végül is 25 kat. holdra növelt. Patacon tagja volt a képviselőtestületnek, de volt községi bíró és iskolaszéki elnök is. Az FKGP tagjaként politizált. A második világháborúban részt vett a német- és náciellenes mozgalomban. 1944 végén az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja lett, 1945-ben az FKGP főtitkára, majd földművelésügyi miniszter. 1947-ben koholt vádak alapján a szovjetek letartóztatták, előbb Ausztriába, onnan a Szovjetunióba szállították, életfogytiglani börtönre ítélték. A Gulagra került, ahol testközelből ismerhette meg a kommunizmus valóságát. 1955 novemberében átadták a magyar államnak, ahol még hat hónapig raboskodott, míg szabadon

2. Kovács Béla Emlékház

engedték. A szovjet és magyar fogság alatt egészsége megrendült. 1956 áprilisa és októbere között visszavonultan élt Baranyában. Az 1956-os forradalom idején újra aktivizálódhatott, a politikába visszatérve előbb földművelésügyi, majd Nagy Imre kormányában államminiszter lett, de a Kádár-kormányban már nem vett részt. 1958 novemberétől haláláig parlamenti képviselő maradt. Patacsi szülőháza jelenleg látogatható emlékház, nevét utca és általános iskola is őrzi.¹⁶

3. Kovács Béla portréja

1950-től a szocializmus negyven éves időszaka köszöntött Magyarországra. Az ipari és kereskedelmi üzemeket már 1945–1949 között államosították, leszámítva néhány kisebb szolgáltatóipari egységet, szinte minden állami kézbe került. Az egyház addigi funkcióit leszűkítették, működését korlátozták. A korábbi meghatározó társadalmi csoportok tagjait háttérbe szorították. A tradicionális társadalmi önszerveződés lehetőségei visszaszorultak, a társadalmi érdekvédő és egyéb szervezeteket nagyrészt felszámolták, avagy engedelmes bábbá tették. A szocialista tervgazdaság nagyipari központok kialakításában gondolkodott, ahol nagy tömegben álltak rendelkezésre az iparosításhoz szükséges erőforrások. Pécs nem volt ugyan ún. „szocialista város”, de gazdasági szerkezetét tekintve beleillett a nehézipar-fejlesztési elképzelésekbe. Az ipari fejlesztésekhez szükséges munkaerő, nyersanyag- és élelmiszerforrás stb. biztosítása miatt erőszakos nagyváros-bővítés indult meg. Ennek során 1947–55 között keleten Mecsekszabolcsot, Vasast és Somogyot, délen Málomot és Nagyárpádot, nyugaton pedig Mecsekalját hozzákapcsolták Pécshez. Ezzel megszűnt a nagyközség 24 éves önállósága.

Az immár nyugati városrésznek tekinthető Mecsekalja gazdasági és társadalmi rendszerét leginkább a megkezdődő uránbányászat változtatta meg. Mecsekalja település pont Pécs város és a Kővágószőlős (vagyis az uránbánya) között helyezkedett el. Az uránbánya 1955-től működött, s ez főleg a fiatalabb korosztály számára volt igen vonzó, hiszen a bányüzem jóval magasabb jövedelmet biztosított, mint a hagyományos mezőgazdasági tevékenység. 1955-70 között mintegy 6300 lakást adtak át Pécssett (Uránvárosban), amelyek komfortosságára messze felülmúlta a korábbi paraszti házakét. Nem véletlen, hogy a fiatalok nagy számban hagyták ott a falut, s ez a paraszti gazdaságokra nem hozott sok jót. Természetesen nem volt ennyire merev a rendszer, a Pécsre beköltözők is kijártak a régi családi szőlőbe szőlőt művelni, szüretelni.¹⁶

De az otthon maradtokra is várt még egy sokk, ez pedig az egyre rosszabb gazdasági körülmények között működő parasztgazdaságok mezőgazdasági termelőszövetkezetekbe való beszerzése volt. A mecsekaljai területen 1961-ben hozták létre a Mecsek Gyöngye Termelőszövetkezetet. Ez volt Pécs nyolcadikként megalkult termelőszövetkezte, addigra ugyanis a város körüli agrárvidéken már mindenhol megszervezték a tsz-eket. Összesen 150 család 188 tagja került be a szövetkezetbe, együttesen mintegy 590 holdat vittek be a közösbe, aminek kb. 90%-a szántó volt. A nyolc pécsi tsz között a Mecsek Gyöngye volt a harmadik legnagyobb. Az alakuló közgyűlésen Vörös Nándort, a Pécsi Állami Gazdaság volt dolgozóját választották meg elnöknek. A tsz érdekessége, hogy mintegy 30 hold kertészete is lett az üzemnek, amit a bolgárkertészek vittek be a közösbe, s amivel a tervek szerint a tsz a pécsi piac zöldségellátásában kívánt nagyobb szerephez jutni. A nagy politikai kényszerek mögött némi racionalításra utal, hogy mindegyik falurészben azt kívánták termelni, amelyben komparatív előnyök voltak: Patacon a sertésenyésztést, Magyarürögben a szőlészetet, Bolgárkertben pedig a kertészetet kívánták jövedelmezőbbé tenni. Az 1960-as években a nyolc pécsi tsz (főleg a kis terület miatt) elég nehezen működött, ezért elkezdtek összevonni őket, s az évtized végére már csak három maradt. A Mecsek Gyöngye esetében a tőle nyugatra lévő bakonyai és kővágószőlősi tsz-ek összevonása merült fel, amivel már 1 500 holdasra lehetett növelni a határt. 1972-ben aztán a Mecsek Gyöngye a Pécs déli részén gazdálkodó reménypusztai Új Élet Termelőszövetkezettel egyesült. A tsz központja Reménypusztára került.¹⁷

Voltak változások a szőlészet területén is. Mint említettük, megmaradt a kistulajdonosi túlsúly, de mellette nagyobb cégek is alakultak. Ilyen volt például a Szőlészeti és Borászati Kísérleti Telep, amely Patacon, a Szentmiklósi hegyen rendezkedett be. Az 1950-60-as években a telepen kiszélesítették a fajtagyűjteményt, s ezzel párhuzamosan új fajtákat is kikísérleteztek.

Az eredményeket az állami gazdaságok, a termelőszövetkezetek, a szakszövetkezetek, a szakcsoportok és az állami pinceszövetkezetek használhatták föl.

A szocializmus éveitől a mecsekaljai térség egyre inkább Pécs város működési rendszerébe integrálódott. Ennek egyik lényeges eleme volt az autóbusszal való megközelítés lehetősége, ami mind a munkavállalóknak, mind a tanulói ifjúságnak fontos volt. Az újmecsekaljai autóbusszpályaudvar a továbbutazás lehetőségét teremtette meg, ugyanakkor már voltak járatok, amelyek keleti irányban átszelték a várost, s Újmecsekaljától egészen Pécsszabolcsig is eljutottak. A 6/A út megépítése érintette az autóbusszpályaudvart is. Az 1970-80-as években javult a mecsekaljai városrész úthálózata, egyre több utat aszfaltoztak le, s mivel egyre szaporodtak a magántulajdonban lévő személyautók, nagy szükség volt az úthálózat bővítésére. Az 1970-es évek végére megépült az új 6-os út, amelynek nyomvonala délebbre került, így a régi Rácvárosban csökkent az átmenő forgalom. Az új úttal egy sajátos központ kezdett kialakulni a

Szigeti út, a Rácvárosi út, a 6/A út és a Páfrány utcák találkozási területén, ahol a buszpályaudvar mellett takarékpénztári fiók, bolt, posta s más közintézmények is helyet kaptak. Érdemi fejlesztések történtek az áramellátás terén, de a vízvezeték és a gáz még elmaradt.

Mindaz hatással volt arra, hogy a mecsekaljai terület egyre népszerűbbé vált a családi házas építkezésekre. Az 1980-as évektől Patacs nyugati részén kezdett kialakulni Új-Patacs, amely újonnan épített sorházaival vagy tetőteres családi házaival már magas minőségi igényeket elégített ki. A folyamat során egyre több tehető belvárosi lakos, avagy uránbánya-dolgozó telepedett le ezen a területen. Szintén lényeges volt, hogy a modern építésű házak révén a Magyarürögi út elkezdett észak felé elnyúlni. Mivel ez az út vezetett a nyaralóközpont Orfű és Abaliget felé, ezért javították az út minőségét is. A Magyarürögi úton épült igen magas igényeket kielégítő, többszintes építésű sorházak és családi házak léte sokáig éles ellentétet mutatott a közműrendszer kiépítettségével: 1990-ig nem készült el a vízvezeték-hálózat, így a gazdag

társadalomra utaló épületek vízellátását kutakból kellett megoldani. Tegyük még hozzá, hogy az 1970-80-as években a korábbi Magyar-űrög és Patacs belső területei is jelentős mértékben megváltoztak, a régi kis parasztházak vagy kislakások helyén egyre több klasszikus, az utcára két ablakos fronttal bíró téglapépület került. Beépült a Mecsekszentkút körüli terület is.

A szocializmus éveiben a vizsgált városrész közintézményei átalakultak, megszorodtak. A térség iskolai központjává Rácváros vált, ahol a régi iskolát már teljesen kinőtték. 1957-ben elkezdték építeni az Uttörő utca (ma Pázmány Péter utca) 27. szám alatti telken az új iskolát. 1958-ban az iskola tanárainak száma 19 fő, a tanulók létszáma pedig 293 fő volt. 1959-ben Mecsekaljai Állami Általános Iskola néven adták át. 1972-ben megszűnt a patacsi iskola, a tanulókat a rácvárosi intézmény vette át. Számos fejlesztés is történt az iskolában: 1973-ban leaszfaltozták a kézilabdapályát, a MÉV segítségével elkészült a napközi konyhája, 1976-ban a cserkúti Mezőgépi Vállalat segítségével könyvtárat alakítottak ki, illetve korszerűsítették a fizika-kémia előadót. A már változás szelét hordozó időkben, 1988-tól Rácvárosi Általános Iskola lett az intézmény új neve.¹⁸

Az újmecsekaljai városrészben fontos szerephez jutott a sport. Az iparosítás korában minden nagyobb ipari üzem rendelkezett önálló futball-csapattal, amelynek a működési hátterét meg kellett teremteni. Az újmecsekaljai területen, a Szigeti út mentén játszott mérkőzéseit 1956–63 között a Pécsi Urán, majd 1964–73 között a Pécsi Ércbányász. A ma is meglévő stadiont 1963-ban adták át a Szigeti út mellett, s ez lett az Ércbányász pályája, itt játszott mérkőzéseit a nemzeti bajnokság különböző osztályaiban. Jó másfél évtizedig csak a stadion északi lelátója volt kész, majd a PMSC létrejöttével a volt Ércbányász stadiont használták, ahol a későbbiekben igen híres mérkőzéseket is játszottak.

A politikai és a gazdasági rendszerváltás érdekesen érintette a mecsekaljai területet. Tény,

hogy az általános makrogazdasági változások nem kedveztek ebben az időben Pécsnek. A város lakossága a hajdani 170 ezer főről 2018 végére 145 ezerre csökkent. Ennek okai között egyaránt szerepel a pécsi gazdaság nehéz helyzete, a jelentős munkanélküliség, a társadalmi perspektíva hiánya, s főleg az utóbbi évtizedben a külföldre vagy Budapestre való elvándorlás. A városrész lakosságát alapvetően érintette, hogy a rendszerváltás után egyre-másra szűntek meg a nagy ipari cégek Pécsen, s ezek között a Mecseki Ércbányászati Vállalat agóniája volt a legfontosabb. A kormány 1989-ben az uránkitermelés megszüntetéséről döntött, ami végül 1997 szeptemberében fejeződött be teljes egészében. Így a térség lakossága elveszítette fontos munkaadóját.¹⁹

Ezzel párhuzamosan egy fontos gazdasági átalakulás indult meg, amely Pécs, illetve annak 30-40 km sugarú körzete számára is meghatározó. Az ipar leépülése együtt járt a szolgáltatóágak, s főleg a kereskedelem gyors bővülésével. A rendszerváltás óta eltelt időben a szolgáltatás lett a legfontosabb gazdasági ág Pécsen. A városzéli nagyáruházak először Kovácsleptől nyugatra, főleg a Bolgárkert területén jelentek meg. A fordulatot kétségkívül a Metro Áruház 1995. évi átadása jelentette. A pécsi Metro Áruház a svájci kereskedelmi cégnek negyedik tagja volt Magyarországon. Viszonylag gyorsan, alig fél év alatt elkészült a pécsi beruházás, amely a jelentős munkanélküliséggel küszködő városban 300 főnek tudott munkahelyet biztosítani. A nyugati városzélen felépült nagyáruház Pécs legnagyobb kereskedelmi egysége lett, mintegy 6000 m² értékesítési területtel rendelkezett. Az ezredfordulótól gyors szaporodásnak indultak a nagyáruházak. 1999-ben adták át a legjelentősebb alapterületű pécsi áruházat, a Tescot, amely 450 új munkahely létrehozásával, 11000 m² alapterületével a város legnagyobb bevásárlóközpontjává vált. 5,35 milliárd forintos beruházással jött létre az angol tulajdonban lévő hálózat egysége.²⁰ Az azóta eltelt csaknem két évtized alatt folyamatosan szaporodtak a nyugati területen a nagyáruházak: Praktiker, Intersport

(majd helyén a Decathlon), JYSK, Kika stb. A nagyáruházak hatalmas környezeti terhelést hoztak magukkal, hiszen óriási járműforgalmat generáltak, főleg a főút északi oldalán élők számára. A benzinkutak sem javítják a közegészségügyi viszonyokat. Az elkerülő út megépítése, s az autópálya végpontjához való hozzákapcsolása legalább az átmenő forgalmat csökkentette. A nagyáruházak mellett az is fontos, hogy főleg a Rácvárosi úton és környékén egyre több szolgáltatóegység alakult meg az autóértékesítéstől a különböző kisipari tevékenységig, egyben azt is mutatva, hogy Pécsnek ez a városrésze mindig is az ipari és a forgalmi szférájáról volt híres.

A vizsgált terület számára nagy újdonság volt az egyetem megjelenése, ami által a városrész értelmiségi jellege is erősödhetett. A hajdani Baranya Megyei Építőipari Vállalat épületeinek, munkásszállójának felhasználásával az 1990-es

években egyetemfejlesztési munka kezdődött az újmecsekaljai terület északi részén, az uránvárosi piaccal szemben. Ebbe az ötemeletes, többszárnyú épületkomplexumba költözött be a PTE számos szervezete. A földszinten kisebb-nagyobb tantermeket alakítottak ki, az emeleten kapott helyet hosszú éveken át a rektori hivatal és a gazdasági vezetés. Az épület nagy részét hallgatói kollégiumnak alakították át. A PTE felnőttképzési kara, a FEEK (ma már KPVK és BTK) idehelyezése azzal is együtt járt, hogy a sokáig nagy tömegeket vonzó kar hallgatóinak egy része a környék házainak albérléibe költözött. A Rácvárosi útra, egy volt munkásszálló helyére került az ezredfordulón a Márton Áron Szakkollégium, ahol a határokon túli magyar egyetemi hallgatók elhelyezése történt meg. 2006-tól az egyetemhez kapcsolták a szőlészeti kísérleti telepet is, amely korábban az FVM Szőlészeti és Borászati Kutatóintézeteként működött.²¹

4. A volt FEEK/KPVK, jelenleg a Kancellária épülete

A szaporodó lakosságú városrésznek igen fontos feladata volt az általános iskolai bővítés megteremtése. Láthattuk korábban, hogy a patacsi iskola megszűnésével Rácvárosba került a központ. Az utolsó két évtized iskolatörténete tele van állandó egybevonásokkal és átszervezésekkel. Nem részletezve a folyamatot megemlítjük, hogy volt, amikor egy nagy, több iskolát tömörítő konglomerátumba került be az iskola; máskor éppen hozzá kapcsoltak máshol lévő intézményt, míg a mai időkben Pécsi Kovács Béla Általános Iskola néven működik. Ennél sokkal fontosabb, hogy az 1959-es épületet 2004-ben felújították s kibővítették. Mintegy 300 millió forintos európai uniós pályázatot nyerve újulhatott meg az iskola, amelyre emeletet húztak, és nyaktaggal kiegészítve modern konyhát, éttermet, aulát és könyvtárat tudtak kialakítani.²²

Áttekintve az eddigieket, egy igen érdekes területet láthatunk. A vizsgált célterület északi lankáin még ott vannak a régi pincék, présházak, a hagyományos falusi épületek. A városrész belseje is sok helyen őrzi még régies vonásait. A terület déli része viszont az idők során teljesen megváltozott, hiszen azt lényegében egy hatalmas áruházsor zárja le. A nyugati területeken, az új-patacsi vidéken modern épületek, sorházak, lakóparkok, a Magyarürögi úton családi paloták mutatják, hogy e térség a tehetősebb városiak kedvelt környékének számít. Nem véletlen, hogy az itt élő mintegy 11 ezer fős népesség a fiatalabb korosztályokból kerül ki, az aktívak aránya igen magas. A mai motorizált világban a belső területek elérése még nem nagy akadály, bár a forgalmi telítettség igen magas. Ugyanakkor a keleti területen az újmecsekaljai panelrengeteg az 1960-70-es évek történetét mutatja, itt az átlagéletkor is jóval magasabb, mint a nyugati részeken.

2. KULTÚRA, IDENTITÁS ÉS CIVIL SZERVEZETEK

5. A Béke-park, háttérben a Jakab-heggyel

A nyugati városrész egy hatalmas területen található negyed. Délen egészen Kovácstelep nyugati részéig húzódik, majd Uránváros nyugati peremét érintve Patacson és Rácvároson át végig fel a Mecsek lankáira, hogy azután Ürögön áthaladva belevesszen Szentkút vadregényes völgyeibe. Amint azt a nevek is mutatják, számos nemzetiség és nyelv élt egymás mellett itt az évszázadok alatt. A Bolgárkert, Rácváros, a ruszinok, a Miroslav Krleža kéttannyelvű (magyar-horvát) oktatási központ, vagy a 13. század óta magyarok lakta Magyar(ürög) szőlői és borspincéi a nagy hagyományokkal rendelkező városrész sokszínűségét hordozzák. Amíg a kerület keleti részének arculatát Uránváros régi panelházai, a labdarúgás, a stadion, a Szántó

Kovács János Kollégium és a Kancellária (egykori FEEK/KPVK) határozza meg, addig – mint említettük – a nyugati és északi részek családi házas, szőlős, tanyás képet mutatnak keskeny utcákkal, mély völgyekkel, kis templomokkal és temetőkkel, kedves utcaképpel. A déli részek magukba foglalják a Béke-park kellemes atmoszférát árasztó füves térségeit és a hatalmas bevásárlóközpont komplexumot, mely több kilométer hosszan terül el a 6-os út mentén. A nagy kiterjedésű terület és a Béke-park létrehozására egy Kovács családnevű lakos adta el felparcellázva a tulajdonában álló területet. A Pécs nyugati végében található, szépen gondozott parkban Szatyor Győző fafaragásai, a Békekapu és más faragott szobrok, hidak láthatók.

A negyed mögött emelkedik az 592 méter magas Jakab-hegy, mely tiszteletet sugárzóan adja meg a nyugati részek jellegzetes látványát. Számos túraútvonal és a közkedvelt Égervölgy kirándulóhely is itt található. A 18. században a székeskáptalan visszaszerezte szőlőbirtokait és korszerű pincerendszereket alakított a Mecsek dél-nyugati lankáin, ez látható most a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet telkén, mely egyedülálló hangulatot biztosít a hegyoldalt szemlélőknek. A városrészt nyugatról a mondáiról híres – egykor erdős, ma szőlős-családi házas rész – Zsebedomb–Csárdakörnyék–Kodó határolja, közrefogva egy újonnan létrehozott negyedet, Új-patacsot, amely megkezdte a környék egykori hétvégi házas területeit magába olvasztani.

Az elbeszélések szerint a föld erre kincset rejt, amit még a terület egykori török ura ásatott el. Minden munkást megöletett törökökkel, majd amazokat a magyar származású Zsebe vitézzel, aki maga is itt nyugszik a dombon. Érdekesség az is, hogy a 19. század végén itt akasztották fel Kukucsi Gábor betyárt.²³

Látható, hogy a kerület mindenféle szempontból tagolt képet mutat és az évszázadokra visszatekintő különállás a mai napig megfigyelhető, a lakosság identitásában is tetten érhető jegyeket mutat. Ezek közé sorolható a rácvárosi, a patacsi, az ürögi és a szentkúti közösség összetartó ereje, az egymásrautaltságból fakadó odafigyelés és egymás segítése, az autonómiára és szabadságra való törekvés, valamint egy energiát közvetítő patriotizmus, amelyet az elkészített interjúk is visszaigazoltak. **Bár tudjuk, hogy egy nagyvárosban vagyunk, olyan érzé-sünk lehet, mintha egy nagy faluba érkez-nénk, ahol mindenki ismer mindenkit és mindenki tudja, mit csinál a másik.** A kerület egyaránt lakónegyed és vikendtelepülés, nagyon sok fiatallal, kisgyermekes családdal, vállalkozókkal,

civilszervezeti munkatársakkal, értelmiségi munkát végző lakókkal.

Miként 1992-ben ezt írta az újság: Patacs jelképe lehetne a középkori hangulatú templom, a romantikus Dzsámi utca, amely egy eltűnt török imahelyre utal, vagy éppen a Jakab-hegy, hisz annak tövében bújjik meg a település. „Igaz, hogy van már gáz, szennyvízvezeték a portákon, az utcán, csak a víz hiányzik még, s ha lesz, akkor nyugodtabbá válna a közhangulat”.²⁴ A régi, vörshomokkőből épített házfalak mellett már az új házak vasbetonpillérei magasodnak. „Három iparos-vállalkozó portája újul meg éppen, akik autószerelők, lakatosok, másfajta műszakiak és vállalkoznak ezen az eldugott részen. Úgy tűnik, megéri nekik.” A források szerint a kultúra is újraéledt a városrészben, étellel telt meg az ütött-kopott, egykori pajtából kialakított kis kultúrház, miként mellette a takaros kocsmá is. Régi, hatalmas kapus porták dőlnek egymásnak, régen befért rajtuk egy lovas kocsi. A homlokzatokat házi címerek, népi kő- és fadarabok díszítik, hátul óriási udvar. A főutcából zegzugos, keskeny mellékutcák tekeregnek fel a Nyugat-Mecsek lankáira, a végén az út össze-szűkül, már csak egy autó fér el a nyomvályús

*A legendás Kispál és a borz zenekarnak igazán kedves Patacs. A 2004-ben megjelent *Én, Szeretlek, Téged* című lemezük anyagait nem igazi stúdióban vették fel, hanem darabokban itt-ott, koncerthelyszíneken, vikendházakban, a zenekar patacsi próbahelyén, Pécs külterületén. „Egy olyan képzeletbeli válogatáslemez volt a terv, amin a kedvenc stílusainkban játszanak kedvenc képzeletbeli zenekaraink” – fogalmazta meg Lovasi András.*

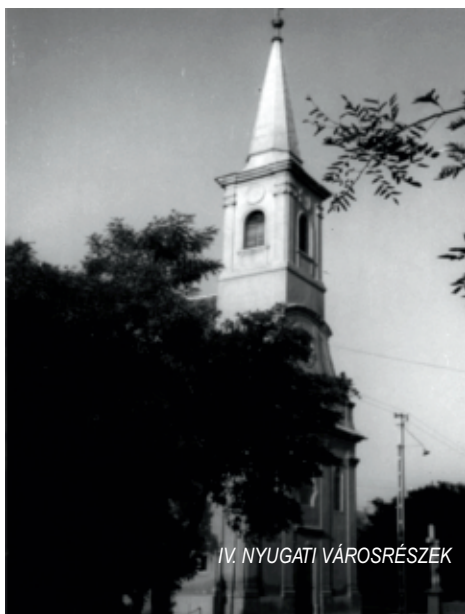
dűlőkön. „*Mintha nem is Pécs része lenne Patacs, annyira varázslatos a falusi hangulata, néhol középpolgári jómódot idéző utcarészelete.*” Sok pécsi, sőt Pécs környéki hétvégi telektulajdonos, szülősgazda jár ide, és ahol így szinte mindenki találkozik: a buszforduló. „*Itt mindenki ismeri egymást, kalapot emel még az idegen is, megérezve a békességet, jóindulatot.*” Ez valójában egy faluközösség az összetartó erejével, amely inkább befogad, mintsem elfordulva kitalaszítana bárkit is hagyományai fészkéből.

HITÉLET ÉS TEMPLOMOK

Szent Kereszt Felmagasztalása templom

A Rácvárosi út római katolikus temploma 1780-ban, vagy 1781-ben épült. Az épületet 1966-67-ben, majd 2007-ben is szépen felújították. A templom mögött található egy temető szép, régi kőfaragásokkal.

6. Rácvárosi Szent Kereszt
Felmagasztalása templom,
1978

Nagyboldogasszony-templom

Pécs nyugati városrészeinek története régre nyúlik vissza, Patacs és Magyarürög is büszkélkedhet egy-egy Árpád-kori templommal, melyek az idők során többször átépültek.²⁵ Ürög falu neve és a régi Irüg (Ireg) helynév a magyar ireg, üreg (gödör, barlang) főnévből keletkezhetett úgy, hogy a Mecsekben egy hegyet – amelynek barlangjaiban a 13. század elején remetéek éltek – Irüg-hegynek, azaz „üreges, barlangos hegy”-nek hívták. A 13. század végén Ágoston-rendi kanonokok kolostort és templomot építettek Ürög falun kívülre, ahol a mai templom áll. A török hódoltság alatt mind a kolostor, mind a templom elpusztult, 1686-ban a pécsi jezsuiták építették újjá és egészen a rend feloszlatásáig gondoskodtak is róla. A templom átalakítására az 1990-es évek közepén került sor, amikor renoválták a homlokzatokat, újraépítették a teljes tornyot és a kupolát, kicserélték a csillárokat és új oltárt helyeztek el.

7. Nagyboldogasszony-templom

Szent Márton templom²⁶

Patacs temploma a Fő utcán található egyhajós, homlokzati tornyos, négyzet alaprajzú szentéllyel rendelkező katolikus templom. A mai templom eredetije az 1334-ben épült, Szűz Máriaanak szentelt rendház, ahová a rablók folyamatos zaklatásai elől menekültek le a szerzetesek. Később visszatértek a Jakab-hegyi kolostorba, de a hegy lábánál fekvő faluban létrehozott rendház tovább üzemelt. 13. századi hajóját később barokk stílusban építették át.

A hajdani Patacs falu temetőjének közepén álló kis templomot a pálosok Jakab-hegyi kolostorának köveit felhasználva alakították át többször is, oltárképe Szent Márton megdicsőülését ábrázolja. A 19. század végéről származó Szűz Mária szobor még ma is áll.

A Szent Márton gyalogos zarándokút (Via Sancti Martini) regionális baranyai útvonala (Via Divide Caritatem) érinti Pécs-Patacsot is. A Tours-ban püspökké választott Márton az akkor még római uralom alatt álló Pannóniában született, a mai Szombathelyen, ezért innen indul az eredeti zarándokút. Az Európa Tanács 2005-ben Európai Kulturális Útvonallá nyilvánította a Szombathelytől Tours-ig vezető útvonalat. Ennek jegyében Magyarországon is megjelölték az ismert Szent Márton-kegyhelyeket, templomokat, kápolnákat. A Baranya megyében található kegyhelyeket összekötő gyalogos zarándok útvonalnak a pécsi püspökség 2010-ben a Via Divide Caritatem nevet adta. Az útvonalat kijelölték, „StM” feliratú táblákkal látták el és folyamatosan bővítették.

8. Szent Márton templom

A Golgota Gyülekezet

A Golgota Gyülekezet az amerikai eredetű vallási közösség magyarországi gyülekezete. A protestáns felekezet 1991 óta van jelen Magyarországon és Calvary Chapel néven is regisztrálták. Bejegyzett egyházként 1994 óta működik. Pécsen az Endresz György utcában található a Golgota Gyülekezet központja, ahol vasárnaponként istentiszteletet is tartanak.

Pécs különböző utak, vallások és kultúrák találkozási pontján fekvő kétezer éves város, soknemzetiségű kultúrával, gasztronómiával, ahol egymásra és egymás mellé épült a római kor, a középkor, a török hódoltság, majd a polgárosodás számos, ma is látható emléke. Pécs nemzetiségi hagyományokra építő, fiatalos, izgalmas, sokszínű város, étellel teli köztetek, a kulturális örökség és a kulturális újítás városa: sok száz évre visszatekintő és az együttélésből merítő művészeti innováció helyszíne. A múltban latin, török, német, horvát, szerb, bolgár, magyar kulturális rétegek rakódtak itt egymásra, ma a város a magyarországi német, horvát és roma kultúra egyik legfontosabb helyszíne. Pécs kulturális kapuváros, amely a Balkán felé nyitott, ahhoz ezer szállal kötődő, pezsgő központ.

Rácváros – A hagyomány és kultúra egykori települése

Rácváros a 17. század végén keletkezett. A török hódoltság idején a Balkánról sok görögkeleti rác (szerb) érkezett Pécsre. A török kiűzését követően Pécs város katolikus lakossága türelmetlen volt a más vallásúakkal szemben, sőt, 1692. húsvét másnapján a jezsuiták kezdeményezésére a hívő városlakók fogadalmat tettek, hogy nem tűnnek meg Pécsen más vallású lakosokat. A rácok közül sokan ekkor tértek át a katolikus hitre. Aki erre nem volt hajlandó, azokat 1693 novemberében kitelepítették a város nyugati határa melletti területre. Itt parcelláztak ki egy 35 kataszteri hold nagyságú területet az Árpád-korabeli Ürög falu területéből az épülő Rácvárosnak. Mivel néhány német iparos is letelepedett itt, ezért a megkülönböztetés miatt az új településrészt Németürögnek, a régít pedig Magyarürögnek nevezték el. Az idők során a rácok asszimilálódtak, a 18. század végére elköltöztek a területéről, a nemzetiségi különbségek a 21. században már nem játszanak szerepet a városrészt azonosításában.

Rácváros a második világháború előtt kulturális központ is volt: jegyzőség, iskola, plébánia, katolikus templom, orvos, patika, posta, mozi szolgált a lakosságot. A községben 2 hentes, 5 fűszerüzlet, 3 fodrász, kovács, több kádár és 3 vendéglő is működött. Kiemelkedik közülük a **Fehér Holló vendéglő, melyet a híres kocsmáros Pompár Izidor (akit városzerte csak Dóriként ismertek) vezetett. Híres volt még a Blau féle Nagyvendéglő Rácvárosban, melyet Blau Lipót irányított 22 éven keresztül.**²⁷

Nagy lökést adott a településnek, hogy 1933 tavaszán állami segéllyel és a helyi iparosok segítségével felépülhetett az új iskolaépület a Rácváros u. 26. szám alatt (a régi helyén). Az új, két tantermes iskola két termének dupla, szét-húzható közfala révén 20 méteres hangverseny-, illetve előadótérmet is ki lehetett alakítani. Fontos volt ez amiatt, hogy az országosan is ismertté vált Rácvárosi Dalárda (Rácvárosi Polgári Daloskör) itt tartotta összejöveteleit és fellépéseit. Emellett a színjátszó csoport és a leányegyesület is pezsgő kultúréletet teremtett Rácvároson. Az 1930-as években dalversenyeket is tartottak, melyeken pécsi és Pécs környéki csoportok mérték össze a tudásukat.

A környéken a mai napig működnek kedvelt vendéglők és csárdák, gondoljunk csak az egykori Fekete Kutya magyaros-csülkös ételeire, a folyamatosan bővülő Csülökbár hasonlóan finom fogásaira, vagy a szinte kuthelynek számító Teca Mama Vendéglőjére az éger-völgyi kirándulóhely szomszédságában.

A ruszinok

Északkelet-Magyarországon kívül ruszinok (a Magyar Királyság 13 nemzetiségének egyik keleti szláv nemzetisége a Kárpátok térségéből) szét-szórta még sokféle élnek jelenleg hazánkban: a legnagyobb számban Budapesten, valamint Miskolcon, Debrecenben, Nyíregyházán, Szegeden és Pécsen. A ruszin kisebbség létszámban Pécs legkisebb (Baranya megyében hivatalosan mintegy 50 család lakik, többségük Pécsen), ám aktív közössége. Vallásuk szerint leginkább görögkatolikusok. Teljesen asszimilálódtak a magyarságba, ám sokan megtartották a nyelvüket, otthon ruszinul, ukránul, oroszul is beszélnek. Büszkén viselik a gens fidelissima megtisztelő címet, amiért a Rákóczi-féle szabadságharcban a fejedelem oldalára álltak. Saját iskolájuk nincsen, vasárnaponként a Xavéri Szent Ferenc görögkatolikus templomban találkoznak és ott tartják a temetési szertartásokat, keresztelőket, esküvőket is. Pécsen az Alkotmány utca és az Alajos utca kereszteződésénél, a Xavér étterem szomszédságában áll a városiak által csak „Xavér-templomként” emlegetett imaház. A templom valaha római katolikus templom volt, jelenleg ez Dél-Dunántúl egyetlen görögkatolikus imaháza, ahova a régióból, sőt még külföldről is érkeznek a vallás gyakorlói, zarándokai.

A ruszinok legkedvesebb tevékenysége a közös főzés és a kerteszkedés, ugyanis történelmük összefonódik a mintagazdaságok létrehozásával. **2017-ben Pécs-Patacon avatták fel a Ruszin Csodakert Program keretében megvalósított kertet, ahol „nemtudom” (penyigei) furcsa elnevezésű szilvafákat ültettek el.**²⁸ 2012-ben indult útjára a csodakert kezdeményezés, amely során kezdetben mintegy száz szilvafát telepítettek a Platan és a Korsó utca kereszteződésénél lévő kihasználatlan területen. A pécsi ruszinok itt méregmentesen termesztik a növényeket, vagyis nem alkalmaznak vegyszeres permetezést és kizárólag bioanyagokkal kezelik a fákat. A földet azért nem ássák fel, hogy ne száradjon ki, de nem is locsolják, nem öntözik. Sajátos módon szalmával takarják be a kerti földet, ami megtartja a természetes nedvességet, és egyben visszafogja a gyomosodást, gazosodást. A kertben elültetett szilvafák terméséből lekvárt, illetve pálinkát készítenek. A Pécsi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat nagy érdeme, hogy minden munkát közösen és együtt végeznek. A Kárpátaljáról áttelepült ruszinmagyarok és utódaik így igyekeznek megőrizni, valamint újjáéleszteni régi hagyományukat, mint ezúttal a kertkultúrában.

9. Ruszin Csodakert Patacon

Az egyházi ünnepeken megfőzik konyhájuk jellegzetes ételeit, a saslik mellett az édes káposztából készült gombás töltött káposztát vagy a kemencében sült lepényt, de sokan szeretik a kolbászos-káposztás csípős levest és az ungvári halászlevet is. Évente több kiállítás, találkozót, tábor, túrát és kirándulást szerveznek, ez utóbbiak során adományokat, segítséget visznek rászoruló kárpátaljai társaiknak. ***Érdemes megemlíteni a Nemzetiségi Főzőcske a szőlőhegyen rendezvényüket, amely a konyhán és az együttléten keresztül valósítja meg az identitás és a hagyományok ápolását. Kevésbé köztudott, hogy a ruszinok egyik tradicionális étele a pászka, ez a vízből és lisztből gyúrt tészta. A húsvét előtti időszakban rendszeresen rendeznek pászkasütő versenyt is.***

2018-ban hasznos elfoglaltságot és szórakozást nyújtó nyári tábor szerveztek a Balatonon Ruszin Népzenei Hagyományőrző Tábor néven. A diákok mindegyike gitárral érkezett, az oktatás és a próbák során egy közel 20 fős gitárzenekart sikerült létrehozni. A fiatal csoport Tihanyban három rögtönzött koncertet is adott a nyaralók és helyiek nagy örömeire. A zeneoktatás mellett ruszin népi hímzést is tanulhattak a kis táborlakók. A ruszin anyanyelvi oktatást dr. Kápraly Mihály, míg a ruszin népzeneét a Patacsón és

egész Pécssett közismert, közösséget szervező és képviselő Csehily József tanította. A ruszin kosárfonás mesterségét Petrovics Erzsébet mutatta be különböző kosarakon.

A Pécsi Ruszin Nemzetiségi Önkormányzat együttműködik az 1997-ben alakult Pécsi Magyar–Orosz Társasággal. Célja a magyar és az orosz nyelvterületen élő nemzetek kapcsolatainak ápolása, a két nép közötti kulturális, sport, valamint gazdasági kapcsolatok kiépítése és fejlesztése. Továbbá az orosz kultúra megismertetése rendezvények, megemlékezések, filmklubok szervezésével, az orosz nyelv népszerűsítése és nyelvyakorlási alkalmak teremtése. A társaság tagjainak fele oroszul beszélő és értő magyar, egyharmada orosz származású, a többiek pedig oroszul nem beszélő magyarok, ezért a kulturális és hagyományőrző rendezvényeik kétnyelvűek.

A nemzetiségi identitást a ruszinok esetében nem is annyira az anyanyelv ápolása, hanem a szülőfölddel való kapcsolattartás, a történeti sorsközösség tudatosítása és a közösségi programok erősítik. Az önkormányzat a nemzetiségi hagyományok ápolásán túl egész Patacs és térsége lakosságának nyújt kulturális programokat és közreműködője az ilyen jellegű kezdeményezéseknek.

Pécs és a Délvidék egyik legnagyobb és legaktívabb nemzetisége a horvát. A Magyarország területén élő különböző horvát népcsoportok (bunjevácok, sokácok stb.) eredete a török időkre nyúlik vissza, de a Dráva mentén már az Árpád-korban is éltek. A mohácsi csatát (1526) követő évszázad során a horvát nyelvterület legkülönbözőbb vidékeiről húzódtak fel horvátok Magyarország hódoltság alatt álló, a háborúk során részben elnéptelenedett területeire. A Zrínyiek és Batthyányiak horvát területeikről költöztették át a jobbágyaikat. Az ország török felszabadítása után tervszerű telepítéseket is végrehajtottak, főleg bosnyákokat és sokácokat (horvátokat/katolikusokat betelepítve). A Magyarországra költöző horvátság alapvetően gyorsan beilleszkedett a magyar társadalomba, a 20. századra szinte teljesen asszimilálódott. A 18-19. században mezőgazdasággal, állattenyésztéssel, szőlőműveléssel foglalkoztak. A Délvidéken és a határmentén, Baján és környékén, Mohácson és környékén, Pécsen, valamint a Dráva mentén Baranya, Somogy, Zala, Vas, Győr-Moson-Sopron megyékben koncentrálódik a horvát kisebbség.

Napjainkban a Baranya megyében élő horvát nemzetiségű, vagy horvát származású lakosok száma 17 000-19 000 közé tehető. A hagyományosan a Délvidéken élő horvátság létszáma a délszláv háború (1991-1995) alatt megnövekedett. Több tízezen jöttek Magyarországra a háború borzalmai elől és telepedtek le ideiglenesen, vagy tartósan Pécsen és a környékén, sőt, nagyon sokan itt is maradtak a háború végét követően. Ebben az időszakban összesen mintegy 900 fiatal tanult Pécsen és Harkányban ideiglenes vagy tartós jelleggel. A horvátok hálával emlékeznek a Szigeti úton található Miroslav Krleža oktatási központ tanáira és a magánemberekre, akik befogadták őket és az otthonuktól távol is meghitt, családias környezetben, együtt ünnepelhették a karácsonyi ünnepeket. A bombázásokban teljesen meg-

semmisültek az eszéki partnerintézmény ablakai és a pécsi iskola közössége segítette a teljes felújításban, amiért megkapta az Eszék Város Pecsétje rangos kitüntetését.

Pécsen az óvodától egészen a gimnáziumig bezárólag működik horvát nyelvű oktatás.²⁹

Ez a Szigeti út–Acsády Ignác utca kereszteződésében található, már említett, Miroslav Krležáról elnevezett kéttannyelvű intézmény, amely 1952-ben nyitotta meg a kapuit, először még Szerb-Horvát Iskola néven. A kezdeti időszakban csak horvátul tanultak a gyerekek. A tanulók többnyire a környékbeli falvakból jártak be, az iskola már kollégiummal is rendelkezett. A rendszerváltás után az intézmény tizenkét osztályosra bővült és 1989-ben vette fel Miroslav Krleža, az egyik legismertebb huszadik századi horvát író-költő nevét. A névválasztás nem volt véletlen, hiszen a művész Pécsen járt hadapródiskolába a Monarchia idején: a város és magyar szereplők is többször feltűnnek az írásaiban. Az általános iskolában az első négy osztályban csak horvátul zajlik az oktatás, majd az ötödik osztálytól kezdve két tanítási nyelvre (horvát-magyar) vált. Rendszeresen látogatnak ide általános iskolás eszéki diákok és a pécsiek is a horvát városba, erősítve a Pécs és Eszék közötti testvérvárosi viszonyt. A kapcsolatok felvételéről szóló 1973-as megállapodás az iskolák együttműködésével kezdődött, manapság már a gazdasági szervezetek, oktatási és kulturális intézmények, közösségi házak aktív együttműködése kíséri. A gimnázium egy zágrábi partnerintézménnyel alakított ki gyümölcsöző viszonyt, egyhetes cserediák programokat szerveznek évente. Minden tavasszal, általában márciusban rendezik meg a Horvát Nyelv Hetét, ezt a már egy évtizedes, tradicionális programsorozatot, melynek keretében a gyerekek különböző horvát tájak, etnikai csoportok hagyományos népviseletével, a folklórral, a népzenevel, valamint az ételeikkel ismerkedhetnek meg. Ezen felül előadások, filmvetítések, beszélgetések, vetélkedők, továbbá szavalóverseny is van. A zárónapon reggeltől egészen késő délutánig tartanak a programok, amelyeken a diákok és tanárai

bemutadják az előző évi rendezvény óta létrehozott projekteket, előadásokat, programokat. Fontos még megemlíteni egy újabb kezdeményezést, az „új” Horvátország függetlensége napjának tiszteletére megtartott rendezvényeket. Ennek része egy rendhagyó kerékpártúra Pécs és Eszék között.

A központ szoros kapcsolatot tart fenntartójával és annak képviselőivel: az Országos Horvát Nemzetiségi Önkormányzattal, a település helyi irányító szervével, Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatával. Nemzetiségi iskolaként Pécs Város Horvát Nemzetiségi Önkormányzatával, közművelődési és kulturális vonalon az August Šenoa Horvát Klubbal, a Pécsi Horvát Színházzal. A pécsi horvát kisebbségi önkormányzat alapította a Közalapítvány a Pécsi Horvát Nevelésért-Oktatásért elnevezésű szervezetet, amely gyakorta pályázik programok szervezésének támogatására.

Horvát nemzetiségi nyelvi tanszék működik a Pécsi Tudományegyetemen, amelynek a Miroslav Krleža a gyakorló iskolája. Van Pécsen horvát nyelvű rádióadás, könyvtár, újság, és itt működik az állandó Pécsi Horvát Színház. A Pécsi Horvát Színház története Vidákovics Antal nevéhez fűződik és talán akkor kezdődött el, amikor 1989-ben a tettyei romok közt épített színpadon felállítottak egy hatalmas, frissen kivágott fát: „életfát”, amelynek ágai között, a magasban foglalt helyet a zenekar, s játszotta a kólót Miroslav Krleža: Szentistvánnapi búcsú című drámájának előadásán. A Pécsi Horvát Színház az anyanyelv ápolásán túl a kulturális centrum szerepét is igyekszik felvállalni, ezért lehetőséget nyújt olyan rendezvények számára, amelyekben találkozni lehet Magyarországra és Horvátországra jeles személyiségeivel. Az alapítás után mintegy harminc évvel adták át a Pécsi Horvát Színház új, modern, korszerű, szép belvárosi teátrumát. A színház hivatalos és ünnepélyes átadására 2018. április 19-én került sor.

A horvátok rendezvényeit gyarapítja, hogy vasárnaponként rendszeres horvát nyelvű katolikus istentiszteleteket is tartanak.

A bolgárok

A 19. század második felétől, a nagy fokú iparosodás, a szénbányászat térhódításával párhuzamosan új népeket, nemzetiségeket hozott Pécsre. Velük szinte egy időben, az iparban dolgozók ellátására bolgár kertészek telepedtek le itt, megteremtve Magyarországon az intenzív, korszerű kertészet alapjait. A 19. század végétől egy fokozatos, természetes asszimiláció következik be a nemzetiségek körében, ugyanakkor megtartják szokásaikat, a magyar mellett beszélik eredeti nyelvüket és a rendszerváltás után nemzetiségi önkormányzatot is létrehozhatnak.

A bolgárok jóval több mint száz éve jelen vannak Baranya és Pécs életében. Sőt, már az első világháborúban is meghatározó szerepet játszottak a bolgár származású kertészek, akik az ún. bolgárkertek működtetésével sokat tettek Pécs zöldségfélékkel való ellátásában. A hazai modern zöldségtermesztés sok mindent használ a bolgárok által meghonosított módszerekből (öntözés, melegágyas hajtás, folyamatos parcellás beültetés). A meglévő termelési módszerekhez további apró szakmai fogásokkal járultak hozzá és olyan új növényfajokat honosítottak meg Magyarországon, mint a padlizsán. A mai Bolgárkertnek nevezett városrész adott helyet régebben a bolgárkertészetnek a 6-os főút – Ürögi-vízfolyás – vasút és Nyugati ipari út által határolt területen. Pécsen bolgár önkormányzat is működik (Petőfi utca) és képviseli a 100-150 bolgár származású pécsi érdekeit, valamint ténylegesen tevékenykedő egyesület hiányában identitásórzó, hagyományápoló, kulturális szerepet is ellát. A szerb és a bolgár ortodox egyház rendszeresen tart szertartásokat pécsi templomaiban szerb és görög, valamint bolgár híveinek. Érdekes továbbá, hogy Pécs jó partnervárosi kapcsolatokat ápol a bolgár Szlivennel, erre utal a Szigeti városrészben a Szliven áruház elnevezése is.

Történeti kitekintéssel láttatva hagyományait elmondható, hogy mivel a kertészek nagyobb-részt Észak-Bulgáriából jöttek, az ottani helyi kulturális hagyományokat hozták magukkal. Ide tartoznak az agrárelemek a naptári és a munkaszokásokban: a tavaszi és nyári ünnepek

alkalmával a házak és a megművelt föld zöld növényekkel való díszítése, az első piros tojás használata jégeső ellen, az áldozati szokások a kertészet megalapításakor vagy a ház felépítések, akárcsak az első zöldségterméshez kapcsolódó szokások.

A BOR ÉS A SZŐLŐ A KULTÚRA SZERVES RÉSE – PTE SZŐLÉSZETI ÉS BORÁSZATI KUTATÓINTÉZET³⁰

Pécsett a szőlőtermesztés és a borkészítés, a kutatás és fejlesztés, a hagyományok tisztelete és a jó hangulatú borkóstolók egymástól elválaszthatatlan közeget alkotnak. Ha a pécsi fajtákat soroljuk, valószínűleg sokaknak a híres cifrandli jut eszébe először, azonban manapság nagy népszerűségnek örvend a furmint, a királyleányka, a tramin, a zengő, a zenit vagy a zöld veltelini is. A Pécsi Értéktár kiemeli, hogy **Pécs 1987 óta viseli „A Szőlő és Bor Városa” megítélt címet**, és ehhez nagy mértékben hozzájárult a Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet tevékenysége is. Az 1949-ben létrehozott intézet nem is lehetne jobb helyen, mint a Nyugati városrész szelíd lankái között. A Pécs határában lévő 30 hektáros nagyságú egybefüggő Szentmiklós-

hegyi Kísérleti Telepe a korábban a pécsi káptalanhoz tartozó területen található. A Pécsi borvidék egyik legjelesebb dűlőjének is számító, a Mecsek déli részén, a Jakab-hegy előoldalán, védett fekvésben lévő terület kedvező adottságai révén kiváló lehetőséget nyújt a szőlészeti kutatási és technológia-fejlesztési kísérletek elvégzésére. Az itt folyó kutatómunka eredményei jelentős mértékben hozzájárultak a dél-dunántúli régió szőlőtermesztésének fejlesztéséhez. A több átszervezést megélt intézet ma a Pécsi Tudományegyetem keretei között működik és viszi tovább, illetve ápolja a térség borkultúrával kapcsolatos hagyományait.

11. PTE Szőlészeti Kutatóintézet, Mária-telep

A Pázmány utcában található intézetet az itt található Mária-szobor után Mária-telepnek nevezik. A terület a hozzá tartozó épületekkel igazi ékszerdoboz, szépen illeszkedik a Mecsek szelíd látképébe. Alatta hatalmas kiterjedésű, közel 1600m²-es pincerendszer terül el. A két fő telephely mellett a kutatóintézet birtokokkal rendelkezik a Makár dűlőben, Pellérdén, valamint a Zsebedombon is. Az intézet ültetvényei és tevékenysége a kutatás feladatai mellett jelentős részt képviselnek a szaktanácsadási, oktatási, ismeretátadási tevékenységekben is. Olyan jeles kutatók tevékenykedtek itt, mint dr. Németh Márton fajtatudós; dr. Király Ferenc nemesítő; dr. Diófási Lajos, a szőlészeti technológiafejlesztés jeles képviselője; dr. Kozma Pál, az új nemes rezisztens fajták nemzetközileg is ismert nemesítője.

12. A pince bejárata a Mária szoborral

13. A Mária szobor

„Lélegző örökségünk” részét képezi az intézet szőlőfajta gyűjteménye. A vezetőik következetes munkájának köszönhetően a gyűjtemény mára több mint 1 500 tételből áll, s ezzel Magyarország leggazdagabb szőlőgénbankja. A gyűjtemény külön értéke a Kárpát-medence őshonos szőlőfajtaiból létrehozott ültetvény. A gyűjtemény ápolása, fejlesztése a genetikai variabilitás fenntartását, nemzeti kincsünk megőrzését jelenti. A szőlő-hungarikumok genetikai tulajdonságainak és természetesi sajátosságainak feltárása is a múlt értékeinek átmentését szolgálja. Az intézet fő feladata a génbank kezelése, ahol egyrészt fajtagyűjtemény létrehozásán és megtartásán dolgoznak, valamint igyekeznek új fajtákat kifejleszteni, elsősorban a rezisztens fajták nemesítésére koncentrálnak. A génmegőrzés leggyakoribb formája az élő szőlőtőkékkel történik. A fajtanemesítések során születtek a jellegzetes és zajos sikereket arató „Zés” szőlők: Zenit, Zengő, Zeus, Zéta és Zefír. Ezek közül talán a Zenit vált mára a legerleterjedtebbé. A génbankot a város helyi védettségben részesítette.

A PTE Szőlészeti Kutatóintézet egy olyan mementó, ami Pécs múltját őrzi, azokból a korokból, amikor a város lakossága számára még valóban meghatározó volt a szőlőtermesztés.

Főbb kutatási témák:

- a borminőség szempontjából a klímaváltozás miatt jelentkező extrém hatások csillapítása új technológiák kidolgozásával,
- a szőlőfeldolgozás és erjesztés hagyományos és modern technológiáinak összehasonlító kutatása
- a bor alkotórészeinek, makro- és mikroelem-összetételének, valamint élettani szempontból jelentős anyagainak mélyebb megismerésére irányuló kutatómunka
- a borvidék hagyományos fajtáinak és tájfajtáinak borászati értékutatása
- az újabb nemesítési és innovatív fajták borászati értékfeltárása
- a borrhígy piaci versenyképességének megőrzésére és javítására irányuló fejlesztő- és kutatómunka.

A szocializmus korában az iparvárosok kultikus vonása volt a labdarúgás; lényegében minden nagyobb ipari üzemnek volt egy futballcsapata. A tömegszórakozás fontos eleme volt a futball, amihez persze pályákat is kellett építeni. Kiváncsilepen volt a sórgyár tulajdonában lévő futballpálya, ahol a Pécsi Kinizsi játszott meccseit. Uránvárosban a viszonylag zárt területen nem igazán volt hely pályaeépítésre, de északabbra, a vele határos Szigeti területen, a régi káptalani gazdasági épületek ledózerolása után igen. Az 1956–64 között Pécsi Urán, majd 1964–73 között Pécsi Ércbányász néven szereplő csapat stadionját a rendelkezésre álló adatok szerint 1963-ban adták át a Szigeti út mentén, itt játszott mérkőzéseit a bajnokság különböző osztályaiban. Jó másfél évtizedig csak a stadion északi lelátója állt. 1973-ban jött létre a PMSC, amely a volt Ércbányász stadiont kezdte használni.

A Pécsi Dózsa, a PMSC, a PMFC a város sporttörténetének egyik legfontosabb szereplője immáron 1950 óta.³¹ A klub és a stadion is helyileg Uránváros, a Mecsekoldal és a Nyugati városrész metszéspontjában található, de természetesen egész Pécs lakossága számára nyújtott és remélhetőleg a jövőben is nyújt felejthetetlen élményeket. A foci elválaszthatatlan része a magyar közéletnek, egyaránt hatása van a közérzetre, a politikára és a város önmeghatározására. Egyrészt azért, mert a labdarúgás még mindig a legnépszerűbb sportág, másrészt pedig a város identitásának, a pécsi emberek kötődésének egyik meghatározó tényezője. Sokan csak úgy hívják a csapatot: a „Munkás”, utalva a régi elnevezésre. Sok ezer pécsinek a hétfégi meccsnap jelentette a kikapcsolódást, először a papa vitte ki a gyerekeket meccsre, és amíg ő megivott egy jó sört, a gyerekek nyalókát kaptak. Kamaszként már a haverokkal, barátnőkkel érkeztek, hogy később ők hozzák ki a gyermekeiket a stadionba. A nagyobb meccsek előtt – Fradi, Videoton,

Kaposvár – a Mecsekalja felé tartó buszokon zúgott a „Hajrá, Pécs”, a pálya környékén lévő kocsmák megteltek, a Kuba, a Joker, a Karaván és a Jóózska környéke telis-tele lett piros-fekete sálás és pólós szurkolókkal. A környéken szotyit és tökmagot lehetett kapni, a lelátón pedig érezni lehetett azt a savanyú sörszagot, amely a füstbombák és a feszültség elegyével keveredett. Igen, meccs van, a Munkás itthon játszik...

Fordulatos az a történet, melyen át egy belügyi sportegyesülettől, egy városi munkássportkörön keresztül eljutunk egy teljesen magánkézben lévő klubig. 1950. augusztus 22-én alakult meg a Pécsi Dózsa, amelynek jogutódja a Pécsi Munkás Sport Club (PMSC) lett 1973-ban. A kezdeti lila-fehér (klasszikus Dózsa) színkombinációt felváltotta a piros-fekete, amelyet a mai napig magukra húznak a találkozókon a pécsi labdarúgók. A Dózsa névnek történelmi gyökerei vannak, mert a híres parasztvezértől származott. A szocialista retorika szerint harcosságával, a népi származása miatt lehetett alkalmas a klubok névadójának. A sportegyesülés kilenc szakosztállyal kezdte meg működését: asztalitenisz, atlétika, labdarúgás, ökölvívás, röplabda, sakk, teke, tenisz, úszás. Első jele a lila körben vörös csillag volt. A kezdeti időszakban pozitívan szerepelt a csapat, csak egyszer csúszott vissza a másodosztályba. **1970-ben azután jött az első nagy nemzetközi siker, amikor az Európai Városok Kupájában Pécsre látogatott a Newcastle United, majd az angol csapat kiejtését követően a legendás olasz Juventus.** A torinóiak a 3. körben állították meg a pécsi gárdát.

Az 1970-es évek némileg oldottabb légkörében átalakult a klub is. Maguk a sportolók, sportvezetők is úgy nyilatkoztak a különböző fórumokon, hogy elodázhatatlannak tűnt egy csúcs-egyesület megalapítása: **1973. február 16-án „megszületett” a Pécsi Munkás Sport Club.** A Városi Tanács díszterme volt a helyszín, ahol a

1970. december 3. nem egy kora téli nap volt a Mecsekalján, hanem egy feszültséggel teli napsütéses nap. Még azok a járókelők is tudtak a nagy összecsapásról, akik nem szeretik a labdarúgást. A YouTube-on található egy nagyon megkapó összeállítás a meccs előtti hangulatról és magáról a mérkőzésről is.³² A meccsen megjelent a Kalap (Zöllei János kazánfűtő, másodállásban fruttiarus), a Ferencváros ismert szurkolója és elképesztő szurkolásra buzdította a pécsi publikumot, amely végig úzte, hajtotta a Dózsát.

Pécsi Dózsa, az Ércbányász SC, a Helyiipar, valamint az Építők SC küldöttei mondtak áment az összeolvadásra. Nem kevesebb, mint 21 szakosztály 1800 sportolója forrt így egybe. Az egyesület nevére javaslatként érkezett a PMSC elnevezés, igaz, ilyen néven már az elmúlt évszázad első, illetve második évtizedeiben létezett egy egyesület Pécsett.

Az új egyesület szakosztályai a következők voltak: asztalitenisz, atlétika, birkózás, cselgáncs, kajak-kenu, kerékpár, kézilabda, kosárlabda, labdarúgás, lovassport, motor, öttusa, sakk, súlyemelés, teke, természetjárás, torna,

úszás, vívás, vízilabda. Az idők során innen „kopott” le minden, maradt egyedülként a labdarúgás. A többi szakosztály idővel különvált, elsősorban a pénzügyi kényszer hatására. A klub színeit az Ércbányásztól kölcsönözve piros-feketére változtatták. A csapat 1975-ben költözött át a PVSK stadionból az újmecsekaljai pályára, amely azóta is az otthona. **A nyolcvanas évek és a kilencvenes évek eleje a sikerektől voltak hangosak, egyrészt a magyar bajnokságban nyújtott jó szereplés, másrészt a nemzetközi kupameccsek miatt.** Szerepelt itt a holland Feyenoord, a svájci Graashoppers, a világhírű Manchester United és a német VfB Stuttgart is. A rendszerváltás viharai az egyesületet sem kímélték: 1995-ben a csapat neve Pécsi Mecsek FC lett, a tulajdonosi szerkezet és háttér is gyökeresen átalakult.

A folytonosság és a kötődés a régi klubhoz azonban a mai napig megmaradt, hiszen a drukkerék egyik rigmusa a „Csak a Munkás!”, egyrészt mert jól szól, másrészt egy cseppnyi nosztalgiát is ébreszthet az idősebbekben. A kétezres évek döcögősrre sikeredtek a klub és a szurkolók számára: kiesés, feljutás, bennmaradás, majd megint kiesés. A csapat hosszú évek után 2011-ben jutott fel megint a magyar élvonalba, ahonnan 2015-ben az MLSZ egy hosszús vizsgálat után kizárta. Azóta a PMFC alacsonyabb osztályokban futballozik.

14. A PMFC Stadion

2016. november 4-én rendezték meg először a Pécsi Labdarúgás Napját. Az ünnepség keretében évről évre volt labdarúgók és sportvezetők emlékeznek a dicsőséges pécsi futballpercekre, pillanatokra. A jeles nap létrehozását az 1970-es Newcastle United elleni győzelem inspirálta. Minden ilyen estén megelevenedik a múlt, a megjelentek leporolják a régi sztorikat, s rengeteget megtudhatunk a sikerek hátteréről. Az ünnepség szerves része egy előadás vagy pódiumbeszélgetés híres-neves volt pécsi játékosokkal.

15. Férfiak a nőkért kampány pécsi labdarúgókkal

célokat a fiataloknál. Az utánpótlás és a felnőtt csapatot is napjainkban a PSN Zrt. működteti.

Hasznos és előremutató kezdeményezés volt 2013-ban az a nyolc hónapig tartó szemléletformáló kampány, amely a „Férfiak a Nőkért” címmel indult Pécsen. Az akcióban részt vett a PMFC, a Karbon Kör Sportegyesület, a NŐ az Esély Egyesület és Pécs városa is. A kezdeményezés részeként plakátokat helyeztek ki, rajtuk a felhívással: „Az igazi FÉRFI nem bánt NŐT és az igazi FÉRFI nem erőszakos.” Azután ugyanezzel a szlogennel nyomva pólók is megjelentek és videó is. A kampány arcai a városban ismert és kedvelt pécsi focisták voltak. „A mérközésekre kijáró fiúkat, férfiakat próbáljuk megszólítani, nevelni, és bízunk benne, hogy képesek vagyunk a szemléletformálásra. Célunk az (volt), hogy elmondjuk a kampány üzenetét a mérközéseinken és a saját eszközeinkkel próbálunk meg tenni valamit a nőkért” – mondta Halász Gábor, a PMFC akkori klubigazgatója.

Felcsút, Debrecen, Győr, Budapest, Szombathely, Agárd után 2011-ben Pécsen is megindult akadémiai keretek között a labdarúgó utánpótlásképzés a Pécsi Futball Akadémia keretein belül. A PMFC ezzel az intézménnyel igyekezett az utánpótlás-nevelést professzionális szintre emelni Pécs városában, miközben egyaránt szem előtt tartotta a sport és az oktatás-nevelési

Egy meccs, amire „mindenki emlékszik”

1990.10.03. 13:30;

Pécsi Munkás SC – Manchester United FC 0:1

16 ezer néző

A Garami József vezette PMSC 1990 októberében fogadta a Manchester Unitedet az Újmeccsekalján a Kupagyőztesek Európa Kupájában. A PMSC labdarúgócsapata megnyerte a Magyar Kupát, aminek jogán indulhatott az akkori KEK sorozatban.

A mérkőzés nem csupán a pécsieket, de egész Magyarországot lázban tartotta, hiszen a világ egyik legismertebb csapata látogatott a baranyai megyeszékhelyre. Az első mérkőzésen, a vörös ördögök otthonában a Pécs 2-0-ás vereséget szenvedett, ezért nagy bravúr kellett volna a továbbjutáshoz. A szurkolókon kívül a rendőrség is hatalmas erővel készült a meccsre. A rend fenntartására külön, mindenre kiterjedő biztosítási terv készült, a MU labdarúgó csapatának érkezésétől az angol szurkolók buszainak fogadásáig. Megnövelték az utcán lévő járőrök számát, de még a parkoló felügyeletére is figyeltek. A rendőrök mellett a közterület-felügyelet 12 embere, az akkoriban viccesen csak „piti huszároknak” hívott csapat is szolgálatot teljesített. A MU a Pannónia Szállóban lakott pécsi tartózkodása alatt. A vendégek legendás edzője, Alex Ferguson még a csomagját is elveszítette a ferihegyi reptőlőteren.

Október 3-án fél Uránvárost lezárta a rendőrség. Már 11 órától hermetikusan lezárták a Szigeti út – Magyarürög út – Szántó Kovács János utca közötti térséget, hogy a szurkolók csak gyalogosan, autójukat távolabb hagyva közelíthessék meg a stadiont. Az újmeccsekajlaj pálya tömött lelátóiról zúgott a „Hajrá, Pécsi!”. Ezen a napon a rengeteg reklámmal, új kerítéssel, az éppen átadott sajtópáhollyal végre igazi stadionnak nézett ki a Stadion utcai létesítmény. A PMSC végül 3-0-s összesítéssel búcsúzott a sorozattól, de nem kellett szégyenkeznie, hiszen a világ egyik legjobb csapatával szemben maradt alul, amely később meg is nyerte a kupát. A mérkőzést John Birch, Nagy-Britannia budapesti nagykövete is a helyszínen tekintette meg. A diplomata tartózkodása során felkereste a pécsi kesztyűgyár Vadász utcai gyárát.

Kovácsstelepen található a Pécsi Sport Nonprofit Zrt. Gyöngyvirág utcai utánpótlásközpontja. A labdarúgó centrumba iskolabusz szállítja a fiatalokat. 2018-ban tették le az új utánpótlás-labdarúgó akadémia alapkövét, majd 2019-ben megkezdődött az idősebb Dárdai Pál nevét viselő létesítmény építése. A labdarúgó -akadémia jövőbeni munkájába több ezer – pécsi és a régió településeiről érkező – gyermeket vonnak majd be. A hárommilliárd forintos beruházás rendkívül modern pályákat és kiszolgálóegységeket hoz majd létre: két füves gyakorló-pályát, egy műfüves, védőhálós, kivilágítható gyakorló-pályát, egy kis fedett műfüves focicsarnokot és bemelegítő-pályákat. A központi, több mint 2 000 négyzetméteres épületben 12 csapatöltözőt, edzői és bírói öltözőket, masszázs- és orvosi szobákat, irodákat, tárgyalókat, büfét, vizesblokkot, bemelegítőtermet helyeznek el. A létesítményt 2020 szeptemberétől vehetik birtokba a város és a régió ifjú focistái, valamint sportolói. Az érintettek a PSN Zrt. és a VMFC mellett a PEAC és a PVSK klubjaival együtt dolgozták ki a pécsi utánpótlásképzés stratégiáját. „Pécs sok évtizednyi lemaradását igyekszik tehát rohamléptekkel behozni ezekkel a sportfejlesztésekkel, hogy Pécs újra el tudja foglalni azt a helyét az ország sportterképén, amit korábban elfoglalt” – nyilatkozta Páva Zsolt polgármester.

Pécsi szurkolói csoportok

Mit sem ér a profi futball szurkolók nélkül. A pécsi labdarúgás a nyolcvanas évek közepétől a rendszerváltás időszakáig élte fénykorát. Második helyezés a nemzeti bajnokság első osztályában, kupameccsek, párharc a Manchester United-del a KEK-ben, harmadik hely és nemzetközi meccs a Stuttgarttal az UEFA-kupában. Sokezres nézősereg, jó hangulat, a gólok után repülő pénztárszalag erdő jellemezte ezt az időszakot. Az „aranykor” után 1993-94-ben formálódott egy ígéretes csapat és ezzel párhuzamosan külföldi mintára kialakultak az első szervezett szurkolói csoportok, melyek magas színvonalon, látványos koreográfiákkal és szurkolással űzték, hajtották a piros-fekete gárdát. Az Ultras Uniti Rossoneri a nevében is utalt az olaszos szurkolói stílus mecsekaljai meghonosítására. A South Force és a Déli Front mellett a Kertvárosi Híénák, majd néhány évvel később a Mecsek Alja is állandóan képviseltette magát a hazai és idegenbeli mérkőzéseken. A híres együttesek, mint a Fradi, az Újpest, a Honvéd, a Vasas vagy a nagy rivális Videoton elleni meccsek előtt hömpölygött a tömeg a stadion felé, a Mecsek lankái visszaverték az ismert visszaszámlálós 3-2-1, Munkás rigmust. A csapat 1997-ben búcsúzni kényszerült az első osztálytól, ezt követően nehéz évek következtek az első és másodosztály között ingadozva. 2011-ben azután a csapat megint feljutott a legjobbak közé és vele együtt egy új szurkolói csoport, a Szélsőséges Alternatíva, mely kisebb és kevésbé szervezett szurkolói közösségekkel együtt az alsóbb osztályokban is támogatja a csapatot. A meccsek előtt az azóta megszűnt Joker és Józska sörözőkben gyűltek össze a piros-fekete sálas drukkerok, és ha szerencsénk volt, olyan hírességekbe is bele lehetett botlani arrafelé, mint Détári Lajos.

Istenkút Pécs és a városrész északnyugati csücske, mintegy 1500 lakossal. A terület két városrész, a Nyugat-Pécs és a Nyugat-Mecsek határán helyezkedik el, de mivel az itt létrejött civil kezdeményezések története és tevékenysége szorosan összefonódik a környék lakosságával, nehezen azonosítható egy adott városrészszel. A 19. században folyamatosan növekvő népességű Istenkút korábban az azóta Pécs városába olvadt Magyarürög szőlőhegye volt. ***Istenkút a térség természetes központjában található bővízű forrás nevét előbb az iskola, majd a környék megnevezéseként is használni kezdték. A száz éve még alig lakott szőlőhegyet saját döntésük alapján vették birtokba az itt letelepülő és házakat építő családok, így fontos és eredendő értékévé vált az újonnan érkezők által tapasztalt nyitottság és segítőkészség.*** Földrajzi meghatározottságából fakadóan a terület szerkezetileg önálló és a többitől elszigetelt szomszédságokra bomlik. A szomszédsági kapcsolatok az együtcsás zsákfalvakra emlékeztetően alakulnak: a helyi személyes kapcsolatok intenzitását és a kölcsönös szíveségek rendszerének a működését feltételezik.

Az 1925-ben alapított iskola egyben a közösség szíve is volt, mert itt találkoztak egymással a lakók és a közügyeket is itt tudták intézni. Az iskola már alapításában is magában hordozza a közösség iránti felelősségvállalást, ugyanis azt egy pécsi polgár, Szieberth Róbert népiskolai tanfelügyelő saját magánvagyonának felhasználásával hozta létre. Az oktatási funkción túl tehát az egyetlen, a helyi közösséget megjelenítő intézmény, története során egyaránt kifejezte a lakosság közügyek iránti áldozatvállalását és a helyi hatalom (Pécs városa) viszonyát az istenkúti közösséghez. A városrész írott története az iskola alapításával veszi kezdetét, az itt szövedött ismeretségek révén a szűkebb szomszédsági kapcsolatok egy szélesebb körű civil

hálózattá alakultak. A helyi közösség az 1970-es években élte fénykorát, az iskolaépületnek új szárnya is épült és így jött létre az iskola, az óvoda és a művelődési ház összevonásával az ország első általános művelődési központja. A rendszerváltás Pécs számára negatív következményei 1995-ben érték el Istenkutat és ennek következtében a helyiek is elsajátították az érdekérvényesítés sajátos, politikai útjait, illetve az intézményesített egyeztetési mechanizmusok működését. Alapvetően az iskola megvédése és a közösség megszervezése lett a céljuk, és ez újabb energiával töltötte fel az aktív helyi polgárokat, ami az összefogásban és szolidaritásban öltött testet.³⁴ Amikor 1997-ben híre ment a pécsi istenkúti iskola megszüntetésének, a falusias településrészen egy csoport fiatal értelmiségi megalakította az Istenkúti Közösségért Egyesületet, amely a helyi hagyományokra és a közösségre építve próbálta meg újjáéleszteni a kooperációt. Álláspontjuk szerint tovább rontaná az eleve peremterületen lévő, hátrányos helyzetű rész státuszát a több mint 100 tanuló jövőjét érintő döntés, mivel a legközelebbi iskola 6 km-re van. A városvezetés végül 1999-ben az iskola bezárása mellett döntött és 2000-ben ingatlan-cserével a Pécsi Tudományegyetemnek adta a megszüntetett iskola épületét. Az istenkúti lakosok érvelése az volt, hogy ez az ingatlan volt az utolsó, ahol valamikor újra iskolát lehetett volna üzemeltetni. Az is kiderült az általuk készített erőforrástérképből, miért ragaszkodtak annyire az intézményhez. Az össznépszerűség arányában Istenkút körzetében az országos átlagnál kétszer több gyerek él. A lakók jelentős hányada nagy-családos. Az egyesület mintegy 2 millió forintot fordított a terület felmérésére, a helyiek szándékainak megismerésére és újabb 600 ezret a helyi problémákat kibeszélő konferenciasorozatra.

Később Pécs M. J. Város Önkormányzata a rácvárosi és istenkúti művelődési központ átszervezése mellett döntött, ennek keretében a

16. Az istenkúti forrás

közművelődési feladat-ellátást a helyi közművelődésben egyre nagyobb szerepet vállaló Istenkúti Közösségért Egyesületre bízta, amely egy sokfunkciós intézményt hozott létre Szieberth-KAPTÁR Istenkúti Közösségi Ház néven a volt önkormányzati művelődési ház épületében, és középtávú megállapodást kötött a várossal. Rendkívül aktív időszak következett: a tagok életre hívták az Istenkúti Hírlevél elnevezésű kommunikációs csatornát, amely a helyiek tájékoztatását tűzte ki célul.

Ezzel párhuzamosan felmerült a Pécs városáról történő leválás is, amely végletesen megosztotta a helyieket és megbontotta az egységet. Az egyesület készített egy erőforrástérképet is, mutatva, hogy létezik civil tőke és aktivitás, amely képes projekteket generálni és menedzselni. Az egyesület a kétezres években 150-200 fős rendezvényeket szervezett és finanszírozott. Saját erőből rendbe tették az épületet és önteverényi köröket hoztak létre. Működött itt Istenkúti Népművészeti Egyesület, Ürögvyölygi Turisztikai és Sport Egyesület, művészeti csoportok, klubok (Kaptár Színpad, gitárszakkör, rajzszakkör, asszonytorna kör, filmklub), kisközösségi rádió (Remete Rádió), retexil manufaktúra és sportfoglalkozások (torna, aerobic, asztalitenisz, jóga stb.) illetve művészeti foglalkozások is. Kapcsolatot alakítottak ki a Janus Egyetemi Színházzal és a PTE Művészeti Karával. Az egyesület később részt vett a Tubesre tervezett NATO-lokátor elleni tiltakozásban is.

Közreműködtek hagyományteremtő és -őrző szórakoztató rendezvények lebonyolításában, mint a majális, az Antal-napi vigadalom, a Mecsekszentkúti búcsú, ahol az igazán értékes népi kismesterségek jeles képviselői népszerűsíthették mesterségüket. Bemutakoztak itt a hidasi szövő- és fonálónyok, akik kiállították székely motívumokkal díszített szőtteseiket. A pécsi vendéglátók fekedí és szűri ételkülönlegességet készítettek abból az alkalomból, hogy megalakult a főzőcskeklub. Székely és sváb ételkülönlegességekből is tartottak bemutatókat a pécsi istenkúti kultúrház hímvő szakkörének

Kétezer nyarán a Millennium alkalmából mutatták be az iskolaépület mögötti hegyoldalban a Forrás című misztériumjátékot, amely Deindol, Mecsekszentkút, Istenkút kora középkori legendáját dolgozta fel. Az 50 perces művet az egyesület két tagja, Szabó Attila, valamint Molvai Péter írták át színpadra, a közösség 25 tagja együtt dolgozott a bemutatásán, nagy sikert aratva a nézők körében. A tatárjárás korából származó történet és mind színpadra állítása, mind üzenete aktuális, konkrét és közérthető volt: a veszedelem elmúltával a túlélő közösség új életének forrása Istenkút.

tagjai. Az első nyilvános összejövetelt 2000-ben húsvét idején tartották, amikor a tagok fekedí és szűri, valamint bukovinai székely specialitásokkal rukkoltak elő. Olyan érdekességeket találtak, amelyeket gyorsan és egyszerűen el lehet készíteni, akár a reformkonyha szellemében is. Az asszonyok és a lányok egyebek között juhtúrós puliszkát, tacsot (krumplis pogácsa), káposztát kelt gombóccal, csirkepaprikást, káposztás kolbászt, valamint disznóvágásos savanyúságot sütöttek és főztek.

Szentkút (Mecsekszentkút) már a török idők előtt is búcsújáró hely volt.³⁵ A hagyomány szerint a forrást már a török idők alatt szentnek mondták, és gyógyulások is történtek itt. A rendelkezésre álló források szerint a 17. század végén Belgrádból, Péterváradról, Szegedről és e helyek környékéről évente több ezren zarándokoltak ide. Egy legenda is fűződik a forráshoz: amikor a pécsi török basa tudomást szerzett a forrás gyógyító erejéről, nem hitt benne, mire elveszítette látását. Ekkor azt mondta, ha a víz segítségével visszanyeri a szeme világát, keresztény hitre tér. Egy keresztény földműves vitt neki a csodavízből, a basa megmosta a

szemeit és visszanyerte a látását, ami után ígéretéhez híven megtért. Radonay Mátyás püspök a fájdalmas szentanya tiszteletére kápolnát és kisebb rendházat építtetett és a pálos rendnek adta, hogy gondozzák a zarándokhelyet. Két pálos szerzetes, egy adminisztrátor és egy szónok teljesített szolgálatot itt állandó jelleggel. A pálos rend feloszlatását követően a kegysszoborral együtt elszállították a kápolna berendezését, a kolostor romjai a régi temetőben vannak. Ma sok hétvégi ház, kert, szőlő van itt.

Az Istenkúti Közösségi Ház a Pécsi Kulturális Központ részeként funkcionált és szervezett programokat 2018 végéig, jelenleg a Mandulafa Egyesület működteti közművelődési megállapodás keretében.

A Waldorf-iskolát a kéz, a szív és a fej iskolájának is nevezik, mivel a gyermek testi, lelki és szellemi lényét egységben fejleszti, megteremtve ezzel a mozgás, az érzelmek és a gondolkodás harmóniáját. A Waldorf-pedagógia nevelésművészet, amely emberképét Rudolf Steiner antropozófiai embertanából meríti: *„A Waldorf-iskola nem világnézeti, hanem módszertani iskola... Módszere az ember megismerésén alapszik, és amit el akarunk érni ezzel a módszerrel, az az, hogy a gyerekből fizikailag egészséges, és erős, lelkileg szabad és szellemileg tiszta embereket neveljünk...”*

Pécsett régóta felmerült az igény a szülők részéről egy Waldorf-intézmény létrehozására, de a tervek nem valósultak meg. A kezdeményezések sikertelenségének ellenére 2005 nyarán új lendületet vett a Waldorf ötlet, és létrejött a mostani közösség magja. A szülői körben meglévő megújulási szándék találkozott néhány új, energikus, ambiciózus szülő megjelenésével. Ez a pillanat az óvoda megalapításában öltött testet. Pécs város önkormányzatától 10 évre haszonbérbe kaptak egy alternatív, a Waldorf-pedagógiával rokon művészeti iskola által használt ingatlan egy részét, ahol egy óvodai csoport kialakítására volt lehetőség. Az eredetileg is óvodaként épült létesítmény ideális környezetben, a Mecsek lábánál, a Tettye alatt helyezkedett el. A számban egyre növekvő és lélekben erősödő szülői kör sikerrel vette az akadályt: több mint 60 adományozó cég, szervezet bevonásával nyár végére rendbe hozták az épületet és meglettek a működéshez szükséges engedélyek is. Szeptember elején hivatalosan is elindulhatott a pécsi Tettye Völgye Waldorf Óvoda. Az óvoda sikerességét jól mutatja, hogy az indulás pillanatában az alapító szülők már megtöltötték az óvodát, és nemsokára várólista alakult ki.

Már az óvoda első évében sok szülőben felmerült a következő lépés fontossága, azaz egy általános iskola megalapításának szándéka.

Létrejött egy munkacsoportokra épülő struktúra, havi rendszerességgel tartott találkozókkal és megtervezte a 2009. szeptemberi induláshoz szükséges feladatokat. Ezzel párhuzamosan a szellemi háttér megteremtése is egyre fokozódó igényként merült fel, ezért rendszeresen tartottak rendezvényeket magunknak és az érdeklődőknek, ahová igyekeztek meghívni a magyarországi Waldorf-mozgalom legtapasztaltabb képviselőit: beszélgetéseket, előadásokat, közös tevékenységeket, évente Waldorf-napokat szerveztek, továbbá bekapcsolódtak Pécs város kulturális életébe, szellemi pezsgésébe.

Az iskolának azonban ideális épületet kellett találni, amely mind gazdasági, mind szellemi, mind közösségi szempontból megfelelő lenne a közösség számára. Ekkor került látókörükbe a volt istenkúti iskola épülete, amely ekkor még a Pécsi Tudományegyetem használatában volt. Így nem volt más lehetséges megoldás, csak a beköltözés egy másik, már működő és a Waldorf-pedagógiától nagyon különböző pedagógiai rendszerű intézmény épületébe, egy önkormányzati fenntartású iskola szabad helyiségeibe (Mecsekaljai Általános Iskola / Bánki Donát Utcai Általános Iskola).

Fontossá vált számukra, hogy az óvodát és az iskolát körülvevő közösségi forma elemeit (fenntartó, pedagógus kollégium, szülői kör, munkacsoportok), valamint kölcsönhatásaik, együttműködésük kereteit, így jött létre 2009-ben a Mandulafa Egyesület, amely az egyesített, önállóan és minél önellátóbban működő intézmény fenntartója lett. 2011. szeptember 1-től a Mandulafa Waldorf Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény fenntartója, 2012. szeptember 1-től a Tettye Völgye Waldorf Óvoda fenntartójaként 2012 nyarán megteremtette a két intézmény egyesítésének feltételeit, létrehozva a Mandulafa Waldorf Óvoda, Általános Iskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézményt. Míg 2011-ig tevékenységét elsősorban szabadidős és közművelődési

programok, oktatási feladatok szervezése jelentette, a későbbi évek a Mandulafa Egyesület számára elsősorban a fenntartói feladatok ellátásának és bővítési lehetőségeinek megteremtése jegyében teltek.

Az átköltözésre 2014-ben került sor. ***Istenkút minden tekintetben ideális helyszínnek bizonyult: Pécs északnyugati peremterületén, Ürög, Donátus és Deindol városrészek között, távol a városi forgalomtól, a mecseki hegyoldalban található, egészen közel a természethez, az erdőhöz, szemközt a középkori pécsi mondában is megörökített istenkúti forrással.*** Az iskola épületeiben a tantermek mellett tanári szobát és műhelyeket, egy euritmia- és tornaszobát, valamint konyhát és étkezőt alakítottak ki. A művelődési ház közösségi tere ünnepek, helyi rendezvények megtartására és gimnasztikára is alkalmas, a többi részében pedig az istenkúti óvoda kapott helyet.

A szervezeti struktúra kialakításának utolsó lépéseként az intézmény függetlenné, önállóan gazdálkodóvá vált, szellemi irányítását a pedagógus kollégium, gazdasági irányítását a pedagógusok és a gazdasági szerv közösen végzi. Sokat jelentett számukra a Magyar Waldorf Szövetséghez való csatlakozás, melynek egyik legfiatalabb tagjaként rendkívül sok segítséget és impulzust kaptak, magától a szövetségtől éppúgy, mint az egyes tagoktól. 2012-ben megkezdtek az antropozófiai alapokon működő „Utak a minőséghez” minőség gondozási eljárás fokozatos bevezetését, ami már most számos tanulással szolgál számukra. Másfajta lehetőségeket teremtett a külföldi kapcsolatok színtere. Elsősorban németországi iskolákkal, így a Pécs testvérvárosában, Fellbachban működő, ugyancsak fiatal és saját épületét kereső Waldorf-iskolával jött létre egy bimbózó, formálódó kapcsolat, emellett a németországi Kolping-mozgalommal is több éve eredményesen tudnak együttműködni.

18. A Waldorf komplexum

Fontos impulzusokat jelentett továbbá a helyi civil társadalommal és a pécsi közélettel való együttműködés is. 2011-ben Pécs város civil pályázatán példaértékű projektté vált a fenntartható fejlődést célzó Mihály-napi program, és így megindulhatott a párbeszéd az intézményüket majdan befogadó istenkúti közösséggel. Fontosnak tartották ugyanis, hogy az iskola és óvoda ne zárványként jöjjön létre Pécs ezen városrészében, hanem szervesen együttműködjön a helyi közösséggel. Elkészült a tanösvényük, az akkori harmadik osztály hajléka és néhány tornaelem. Ez a tanösvény tulajdonképpen azokat az időket hozta vissza, amikor az istenkúti iskola még működött és virágzott. 2012-ben Pécs város civil pályázatán egy közösségi és tankert kialakítására nyertek pénzt az óvoda udvarán. Az alsó tagozatos osztályokban a gyerekek minden egyes hétfőn erdőt járnak, az időjárástól függetlenül, a jól ismert idézet jegyében: „Nincs rossz idő, csak hiányos öltözet”. Többek között van kertművelés, fafaragás és iskolai méhészkedés is, amelyek mind fokozzák a természethez való közelség meglétét.

2018-ban költöznie kellett a Tettyén működő Waldorf óvodának, az önkormányzat segítségével új otthont találtak Aranyhegyen. Egy korábbi panzió épületét újították fel és alakították át óvodává, hogy szeptembertől már az új helyen fogadassák a gyermekeket.

A közösség azon fáradozik, hogy megteremtse egy olyan önálló és részben önellátó intézmény infrastrukturális és pénzügyi hátterét, melyhez bármely család – társadalmi és vagyoni helyzet-től, politikai vagy vallási meggyőződéstől függetlenül – csatlakozhat, és ahol biztosítva van a gyermek (és áttételesen a szülők) fejlődése az óvodától az érettségig.

Az egyesület célja, hogy támogassa a Waldorf-pedagógia elterjedését Magyarországon és a térségben, elősegítse a Waldorf-pedagógia elvein és módszerein alapuló oktatási intézmények – többek között óvoda, alapfokú iskola és középfokú iskola – létrejöttét és működését. A kitűzött következő mérföldkő a Waldorf-elvek alkalmazásával működő középfokú iskola megteremtése.

OKTATÁSI INTÉZMÉNYEK, KOLLÉGIUMOK

A Márton Áron Szakollégium (MÁSZ) és Kollégium³⁷

2001 őszén a vidéki városok közül a három legnagyobb határon túli hallgatói centrumban (Szeged, Debrecen, Pécs) önálló kollégiumi épületben létesültek vidéki Márton Áron Szakollégiumok. Októberben létrejött a pécsi is, 100 fővel.

A Pécsi Tudományegyetem évtizedek óta nagy tömegben fogad határon túli hallgatókat és megoldatlan volt a kollégiumi elhelyezésük, valamint fogadásuk, ez indokolta egy külön kollégiumi épület létrehozását. A kollégiumban zajlik az államilag finanszírozott hallgatókkal kapcsolatos összes adminisztráció, így minden,

számukra fontos információhoz, nyomtatványhoz, igazoláshoz egyszerűen és gyorsan jutnak hozzá a hallgatók.

A pécsi MÁSZ épülete 1982-ben épült és a Rácvárosi úton található. Kezdetben munkásszállóként funkcionált, de a későbbiek folyamán volt átképző központ, majd hadikórház, azután pedig panzió. A létesítménybe először 2000 őszén költöztek be a határon túli magyar hallgatók. Az épületet 2001-ben újították fel. Háromágyas, mosdóval, zuhanyzóval, hűtővel felszerelt szobákban kerülnek elhelyezésre itt a hallgatók. A 100 beköltöző fiatal több mint kétharmada a Vajdaságból és Horvátországból érkezik, de szép számmal jönnek Kárpátaljáról, a Felvidékről és Erdélyből is.

A hallgatók túlnyomó többsége a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi illetve Természettudományi Karán folytat tanulmányokat, de többen tanulnak az orvosi és az egészségtudományi karon is.

A pécsi MÁSZ kurzusai a PTE képzési kínálatát színesítik: a többségében egyetemi tanárok által tartott órákat az egyetem 2001-től felvette a tanrendjébe is, elismerve kreditpontokként az itt végzett tanulmányokat, ennek köszönhetően a kisebbségi téma iránt érdeklődő magyarországi hallgatók is beiratkozhatnak a kurzusokra. Az oktatás mellett azonban kulturális lehetőségeket is nyújt a kollégium. Évente szépművészeti és kulturális kiállítások, előadások vannak, melyek kapcsolódnak a hely szellemiségéhez.

A FEEFI/FEEK/KPVK és a PTE Szántó Kollégium³⁸

A volt Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar története a Pécsi Tanárképző Főiskola 1973/74-es tanévében kezdődött a „Közművelődési szakcsoport” megalakulásával. Az egyetemi karrá átalakulásakor a szakcsoport Közművelődési Tanszékké vált a Janus Pannonius Tudományegyetem keretein belül. A hallgatók számának fokozatos növekedése indokoltá tette, hogy a tanszék önálló karközi intézetté alakuljon és 1998 szeptemberében három tanszékkal létrejön a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet (FEEFI). Az Intézet a későbbiekben két újabb tanszékkal bővült. 2001-től 2005-ig az intézet a Természettudományi Kar önálló részeként működött. 2005-ben hozták létre a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kart (FEEK), mely akkor a PTE második legnagyobb hallgatói létszámú kara volt. A FEEK felsőoktatási képzéseket kínál(t) az emberi erőforrás-gazdálkodás, a kultúra-, a könyvtár- és információtudomány, valamint a turizmus területén.

2015-ben jött létre a Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar (KPVK) a PTE

Illyés Gyula Karának (IGYK), illetve Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának (FEEK) integrációjával, majd végül beolvadt a Bölcsészettudományi Karba és azóta mint Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézet működik. Az intézet kiemelt feladatának tartja a térség társadalmi, kulturális, gazdasági fejlődésének elősegítését, képzési, továbbképzési, kulturális, tudományos centrumként ellátva azokat a tevékenységeket, amelyeket egy regionális feladatokat felvállaló, több telephellyel működő felsőoktatási intézmény folytathat.

Pécs egyik legnagyobb kollégiuma a 2011-ben felújított Szántó Kollégium, az ott lakók által Szántó Kolbásznak hívott épületegyüttes. A kollégium a volt PTE FEEK/KPVK és a Kancellária közvetlen szomszédságában található. A létesítményben 21. századi körülmények között tölthetik a mindennapjaikat az egyetemisták. Blokkos rendszer kialakításával 2x2 fős apartmanokat hoztak létre. Blokkonként konyha, fürdő és WC áll az itt lakó négy hallgató rendelkezésére. A Stipendium Hungaricum ösztöndíjas külföldi hallgatók közül sokan itt kapnak szállást első egyetemi évükben.

Érdeklőség, hogy a Szántó Kovács János utcai épületében működött a legendás Pécsi Egyetemi Klub (PEK), amely 2005-ös megszűnése előtt Magyarország egyik legnagyobb egyetemi szórakoztató és kulturális központja volt. A klubot 1997-ben nyitották meg, ahol évekkel korábban már filmklub és színjátszó kör is üzemelt. A hatalmas létesítmény az első néhány évben kifejezetten jól működött, rendezvényeire ezerszámra jártak rendszeresen az egyetemisták. A koncertek mellett más kulturális műsorok is voltak a klubban, sőt egészen újszerű, a fiatalok körében népszerű stílusoknak, művészeti ágaknak is időnként teret adott. Évente egy alkalommal minden kar, intézet ingyenesen megkapta a hatalmas létesítményt, hogy saját bulit, szakestet rendezzen. Kétségkívül a legnagyobb hazai zenekarok léptek fel a PEK-ben akkoriban, mint a Tankcsapda, a Pál Utcai Fiúk, a Kispál és a Borz, a United, vagy a retró bulik (giccspartik) főszereplői.

A hosszú történetre visszatekintő patacsi iskolát az 1997-98-as tanévben közös igazgatás alá helyezték az Istenkúti Általános Iskolával, a hozzá tartozó óvodával és művelődési házzal, közös néven az Istenkúti Általános Művelődési Központtal. 1998. április 1-jétől összevonták a Rácvárosi Óvodával is, s így változott a név is: Rácvárosi és Istenkúti ÁMK-ra. Pázmány Péter Utcai Általános Iskola és Óvoda lett az intézmény neve. 2004-ben az iskola épülete felújításra került, majd 2012-ben nevezték el a híres kisgazda politikusról.

Rácváros Diákalapítvány: Az alapítvány támogatja az oda járó gyerekek iskolai, és az iskolai élethez kapcsolódó programjait. Alapítványi pályázatból, valamint az alapítvány pénzből projektorokat és sporteszközöket is vásároltak. Folyamatosan szervez kirándulásokat, színházlátogatásokat és támogatja a rászoruló gyermekek versenyeken való részvételét.

Az iskola az Ökoiskola, a Határtalanul és a „Járd végig!” program résztvevője. Utóbbi projekt keretében 2020 végéig 5 300 diák és 1 700 pedagógus érkezik Magyarországra határon túli területekről.

A Rácvárosi Tagóvodában 1998. óta néphagyomány-életető szemléletű nevelés folyik. Az óvoda dolgozói elkötelezettek a magyar népi hagyományok, a természet szeretetére nevelés mellett. „Ha egy nép szereti saját kultúráját, elfogadja nemzeti értékeit, akkor védi, óvja, megbecsüli azt a környezetet, amiben él. Néphagyományaink a jeles napokhoz és névünnepekhez fűződő szokások, az élet szépségét és megbecsülését hirdetik.”⁴⁰ Az intézmény régi szokások, ünnepek felelevenítésével, a kulturális örökség ápolásával formálja az óvodások magyarságtudatát, erősíti bennük az együvé tartozást, színesíti, szebbé teszi mindennapjaikat.

A Gyermeklancfű Alapítvány célja a Rácvárosi Óvoda nevelési, oktatási feladatai megvalósításának elősegítése, a gyermekek egészséges testi és személyiségfejlődésének fokozott biztosítása.

19. Az iskola falán lévő emléktábla

Istenkúti Óvoda

20. Az Istenkúti Óvoda udvara a közösségi falfestés eredményeként létrejött támfal- dekorációval

Az óvoda 1972-ben épült, a természeti szépségekben gazdag, tiszta levegőjű Istenkúton. Az épület otthonos, családi ház jellegű. Az óvodai életrendet hármastartópillérré alapozzák: játéka, mesére, a testi-lelki jó érzés feltételeinek megteremtésére, melynek középpontja: a gyermek. Nagy figyelmet fordítanak az egészség megőrzésére és megóvására. Egyik helyi sajátosság, hogy állandó kapcsolatot tartanak fenn a természettel, sokat tartózkodnak a szabadban, heti rendszerességgel sétálnak, játszanak, óvják és védik a természeti környezetet.

Céljuk továbbá a magyar népi kultúra és viselkedés megismerése, gyakorlása, madárbarát óvodaként a madárgondozás, a megfigyelés, a tehetséggondozás.

2014-től kezdődően működik az „Istenkúti Csemetékért” Alapítvány, melynek célja:

- programok szervezése havi rendszerezéssel,
- tárgyi, mozgásfejlesztő eszközök vásárlása,
- a gyermekek készségeinek, képességeinek fejlesztése.

Az óvoda Maci csoportjához köthető közösségfejlesztési program volt a gyerekek rajzai alapján készített közös falfestés, melyet a Pécsi Községi Alapítvány támogatásával valósítottak meg 2018-ban.⁴¹ A hétfévente zajló tervezési és megvalósítási folyamatban a szülői erőforrásokat és kapcsolatokat is megmozgatták, a kivitelezésben mintegy ötven fő vett részt. A kezdeményezés sikere újabb programötleteket adott a közösség számára, így a kerti vetítések és közös kirándulások megvalósításán is munkálkodnak.

Mint említettük, a nyugati „végek” némiképp elzárt, de összetartó közösséget alkotnak három alcentrumnak mondható térség körül: Kovács-telep, a patacsi művház környéke és az Istenkúti központ.

A Patacsi Művelődési Ház épülete 2016-ban újult meg. A központ rendkívül sokrétű programokat biztosít a gyermekes szülőknek, a sportot szeretőknek és az idősebbeknek egyaránt:

- *Baba-Mama Klub, Kerekítő gyermekfoglalkozás heti rendszerességgel (mondókás móka, közös játék, éneklés, mozgás)*

- *Mackó Mocorgó foglalkozás (a babák és kisgyermekek játékos, komplex fejlesztése, mondókákkal, gyermekdalokkal, zenével, hangszerekkel, mozgásos játékokkal. Az együttjátszás folyamán szokják a babák a közösséget, ezzel könnyítve meg a bölcsődei és óvodai beszoktatást.)*

- *Dúdolda*

- *Hangerdő Interaktív Gyermekszínház*

- *Sportfoglalkozások: jóga, zumba, aerobic, régebben voltak programok fent Szentkúton is. A játszótér felújítása 2019-ben kezdődik.*

- *Karácsonyi programok: Hangoló zenés szórakoztató előadás, közös programok a Kaptár Egyesülettel, hagyományőrző, kézműves foglalkozások, karácsonyfadíszek készítése, csuhézés, helyi gyerekek gitárfellépése és szavalása*

- *Adventi bábelőadás*

- *Volt teltházasszobaszínház előadás is 2016-ban – a Grace és Gloria megindító dráma, két nő gyógyító erejű barátságáról,*

Sólyom Katalin és Füsti Molnár Éva előadásában, továbbá Vidám művészeti délután előadások is.

- *A Föld Napja alkalmából virágültetés iskolás gyerekekkel; 2018-ban a TONDÓ Egyesülettel közösen filmvetítés a kolontári vörösiszap-katasztrófa hatásairól, a gyerekek rajtot készítettek a tragédiáról; Baba-Mama foglalkozás a Föld Napja jegyében; madárodú kihelyezése; kézműveskedés; közös szemétszedés*

- *Egészséges Gyereknapi: szappankészítés, famíves és csuhés mesterség, egészséges finomságok, ételek, egészségügyi mérések és tájékoztatók*

- *Túrák szervezése és biofinomságok kóstolása (lekvárok, gyümölcsök, növények, magok)*

- *Senior örömtánc, agytorna és torna idősebbeknek*

- *Márton-napi programok évről évre (Márton lámpások készítése, rajzolás, nemezelés), Családi Juniális (gyermekfoglalkozások, gyermekelőadás, társasjátékok, trambulín, látvány grill piknik, country zenészek és country táncok)*

- *A patacsi főzőversenynek szintén a művelődési ház udvara adott helyet, először 2015-ben.*

- *Érzékenyítő programokban való részvétel többek között a Fogd a Kezem Alapítvánnyal (hímzés; színházi előadás: Kiss Tibor Noé: Magadról nem akarsz beszélni? Érzékenyítő darab 7 jelenetben a Keret Alkotó Csoport Kulturális Egyesület előadásában – a darab egy élőkönyvtár előkészületeit és az itt létrejövő*

találkozásokat mutatja be, tanúi vagyunk a fogyatékkal élőkkel való ismerkedésének)

- **Költészet Napja program: Tamás Éva koncert 2016-ban**
- **Kiállítások: Bodor Viktória Tusi kiállítása; Mazár Mária Életképek kiállítása**

CSALÁDI JUNIÁLIS
a PKK Patacsi Művelődési Házban

2017. június 3. szombaton

8.30 ZUMBA

9.30-11.00
Zöld kosár KÓSTOLÓ
Egészségtudatos előadások
GYERMEKEKNEK:
Abból leszel, amit eszel!
Van FDG-ALMA-d róla?

KÉZMŰVES és
 kreatív FOGLALKOZÁSOK:
gyöngyűzés, horgolás, kötés, szünetdíszés

11.00 CSIPKEFA
Sólyom Katalin Jászai-díjas
színművész gyermekelőadása

12.00-15.00
Óriás TÁRSASJÁTÉKOK:
Vadak Úra, Vidéi meg a Földet!
TRAMBULIN
A trambulín használatához gyűjtsd a
pecséteteket díszítőt a könyvjelződre!
AGYAGOZÁS

LÁTVÁNY GRILL PIKNIK
Várjuk családokat, barátai társaságok
jelentkezését! Információ: 30/826-1290

13.30
Kentucky Harmony KONCERT

A PROGRAMOK
INGYENESEN
ÁTOGATHATÓART

Együttműködés partner: a Földön Élőkért a Patacsi Művelődési Ház gyűjtötte

 Pécsi Kulturális Központ Patacsi Művelődési Ház
7634 Pécs, Fő u. 20. * +36 30 826 12 90

21. A Patacsi Művelődési Ház programjai

3. CIVIL KEZDEMÉNYEZÉSEK

A polgárórség – A helyi közösség védelmének eszköze

A már többször említett önszervező erőt és kezdeményezőkézségséget támasztja alá, hogy hosszras előkészületek után mintegy 100 fővel megalakult 2010-ben Patacsan a Kovács Béla Polgárór Egyesület, melybe elsősorban patacsi és rácvárosi lakosok léptek be, hogy segítsenek a rendórségnek a bűncselekmények és balesetek megelőzésében, a közrend és a közbiztonság, továbbá a természet védelmében és karitatív jellegű feladatok ellátásában. A kezdeményezés mögé állt az önkormányzat is, de a kezdeményezés gyorsan kifulladt. **2019-ben azonban újabb lendületet vett az ügy és 15 fővel újjáalakult a polgárórség, amely Patacs, Rácváros és Kovácstelep térségében ügyel majd a rendre és segít a bűnmegelőzésben.** A nagy távolságok miatt a polgárórok kerékpáron és motoron is járóröznek majd és kiemelten odafigyelnek a Béke-park térségére.

2019-ben újabb, sokat ígérő egyesület alakul a Nyugati városrészt civil kezdeményezéseinek összfogása érdekében.

A Makra Óre Egyesület⁴²

A Makra Óre Egyesületet patacsi szomszédok hozták létre kutyasétáltatás és a szabadban eltöltött beszélgetések eredményeként. Úgy gondolták, a szabadidejük egy részét szeretnék közösen, túrázva, beszélgetve, tevékenyen eltölteni. A 2010-es évek elején közös futásokat szerveztek, majd a pünkösdi szomszédünnepet

már nagyobb körben is meghirdették (Makra dűlő, Makra-tető dűlő, Vöröskő utca, Venyige dűlő) és már a távolabb lakó szomszédokat is meghívták. Az adventi szomszédünnepet vörösbokrok és sütemények társaságában ünnepeleék. A patacsi kereszthez elkészítettek az adventi koszorút. **A szomszédünnep azóta is Patacs és környéke fontos eseménye. A Párizsból indult, mára Európa-szerte népszerű civil mozgalom célja, hogy a városokban élő családok, akik sokszor csak látásból ismerik egymást, egy közös, sütés-főzéssel, beszélgetéssel, játékkal egybekötött ünnepi rendezvény során közelebb kerüljenek szűkebb lakóközösségükhöz, és felfedezzék azokat a közös pontokat, amikre a rohanó hétköznapok során korábban nem volt alkalmuk.** December 30-án hagyományteremtő év végi kirándulásokat szerveztek más civil-szervezetek együttműködésével. Végeztek ruha-gyűjtést és rendeztek Zöld Kertek vásárt és kiállítást a Patacsi Művelődési Házban.

Fogd a Kezem Alapítvány – A szeretet és elfogadás közössége⁴³

A Fogd a Kezem Alapítvány 1991-ben alakult azzal a céllal, hogy segítséget nyújtson azoknak az értelmi fejlődésükben mérsékelten vagy súlyosan akadályozott fiataloknak, akik nagykorúvá vála kikerültek az oktatási rendszerből. Az első időkben Bicsérdén, majd Pécsen működő szervezet szándéka a fiatalok kísérése azon a fejlődési úton, amely ahhoz segíti őket, hogy a társadalom egészséges lelkeletű, részben önálló, a mindennapi követelményekhez valamilyen szinten alkalmazkodni tudó tagjaivá váljanak. Továbbá, hogy munkahelyet és napközbeni

ellátást biztosítson az értelmi sérült fiataloknak, akik az iskolakötelezettségüknek eleget téve nem tudtak elhelyezkedni a nyílt munkaerőpiacon. Elsődleges feladatuk a sérült fiatalok ellátása, foglalkoztatása, a normál életvitelben szükséges képességek, készségek kialakítása, fejlesztése műhelymunkával, egyéni fejlesztéssel, szabadidős programok szervezésével. Az intézményen belüli foglalkoztatás a művészeti, gyertyaöntő, papír- és kreatív műhelyekben történik. A munkavégzés mellett nagy figyelmet fordítanak a fiatalok önállóságának és önértékvényesítő képességeinek fejlesztésére. A műhelymunkák mellett projektek keretében hívnak életre olyan fejlesztő foglalkozásokat, amelyek szükségességét maguk a fiatalok is megerősítik. A Szent Kinga Lakóotthont 1999-ben hozták létre nyolc felnőtt értelmi és más fogyatékkal élő lakó részére, 5 fő segítői csapattal. A fiataloknak a lakóotthonba hazatérve módjuk van szabadidejük eltöltésére, önkiszolgálási feladatok és a ház körüli munkák elvégzésére. Itt biztosítottak az önálló felnőtt élet lehetőségei, melyben szétválík a munka és a szabadidő. Lakóotthonukban olyan életteret alakítottak ki, ahol a fiatalok önrendelkezési jogokkal élhetnek és egyre önállóbbak lehetnek a mindennapi életben. A gondozók gyógypedagógus irányításával egyénre szabott, tervszerűen alkalmazott, az igényeket, képességeket figyelembe vevő fejlesztési módszerekkel segítik az önállósulási folyamatot. Háztartási alapismereteket, egészséges életmódot, szociális kompetenciákat tanítanak, segítik a szabadidő hasznos eltöltését, a tudatos regenerálódást. A szervezet 2001 óta folyamatosan részt vesz az Európai Unió EVS (European Volunteer Service – Európai Önkéntes Szolgálat) programjában, ennek keretében rendszeresen küldenek és fogadnak fiatal önkénteseket az Európai Unión belül és kívül, továbbá folyamatosan foglalkoztatnak önkénteseket is.

A szervezet foglalkoztató- és munkaterápiás otthonában, műhelyekben (kreatív, papír, gyertyaöntő) műhelyvezető felügyeletével segítik a fiatalok mindennapi munkavégzését. Délutánon-

2004-ben hozták létre a Special Ajándékboltot a fiatalok munkáinak értékesítésére és folyamatosan megjelennek vásárokon is. Remek kezdeményezés az Ability Café program is, melynek célja a fogyatékkal élő emberek integrációját és befogadását erősítő társadalmi kampány megvalósítása. Ennek keretében a sérült fiatalok kávézóban tevékenykednek, felveszik a rendelést és kiszolgálják a vendégeket. Pécsen a Király utcai Nappali fogadta be a programot, sok boldog és vidám percet okozva a fiataloknak és a vendégeknek egyaránt.

ként és hétfőként, szabadidős programokat szerveznek és bonyolítanak le a lakóotthonos segítő irányításával az alapítvány lakóotthonában, a Kovács Béla és a Kandó Kálmán utcában. A szervezetnek számos partnere van, akik segítenek és közös programokat szerveznek. Érdekes és előremutató esemény volt a Pécs Bike Maffia közösségi főzési akciója 2016 februárjában Patacon, amelyet az alapítvánnyal együtt bonyolítottak le. A játékonysági programban részt vevő civilszervezet ezúttal is rászorulóknak készített és szállított ki kerékpárral ételt. Az adományokból előállított ételeket patacsi és uránvárosi nélkülözők kapták meg dobozokba csomagolva. A Pécs Bike Maffia a kerékpározást összefogó erőként használó civil szervezet. Főztek már a Tamasz Alapítvány éjszakai szállásának lakóira, a Keleti városrész és a Gyárvaros nélkülözőinek pedig csirkepaprikást készítettek 2016 januárjában.

Rendkívül tanulságos és megható az a videósorozat, amelyet az alapítvány alapításának 25. évfordulójára forgattak és amely 25 történetet dolgoz fel a fiatalokról, a szülőkről, a munkatársakról. A riportok a YouTube-on elérhetők 25 év – 25 történet néven.

A Tondó Egyesület

A Tondó Művészeti, Környezet- és Egészségvédelmi Egyesület⁴⁵ 2008-ban alapították, munkáját az öntevékenység, az egyéni aktivitás és felelősség jellemzi. A szervezet célja főként a művészet alkalmazása, a környezetvédelem és az egészségmegőrzés a hátrányos helyzetű emberek megsegítésére.

Az egyesület céljai:

Gyermek- és ifjúságvédelem, gyermek- és ifjúsági érdekképviselet

Kiállítóterek, műtermek létesítése

hátrányos helyzetű csoportok, kiemelten a fiatalok társadalmi esélyegyenlőségének elősegítése és javítása, a különböző célcsoportok számára térítésmentes jogi segítségnyújtás

Kulturális, művészeti és sport programok, alkotótáborok szervezése

a határon túli magyarsággal kapcsolatos tevékenység

hátrányos helyzetű fiatalok, fiatal felnőttek munkaerő-piaci elhelyezkedésének, foglalkoztatásának elősegítése, oktatásának támogatása

környezetvédelem, természetvédelem, állatvédelem

egészségnevelés, egészségmegőrzés, prevenció

Az egyesület számos programot szervezett már, valamint filmet készített a kolontári vörösiszap-katasztrófáról.

MancsRanch

A MancsRanch⁴⁶ igazi kis oázis Patacson. Fejes Rózsa álmolta meg és hozta létre ezt az állatfarmot, amely 2016 ősze óta működik. A vezető először kutyákat tenyésztett, majd KRESZ-t kezdett oktatni Mancs nevű jack russell terrier kutyájával iskolákban és óvodákban. A kutyusok mellett van itt még törpemalac, medve, törpeló, macska, alpaka, törpekecske, póni. A szervezet ma is a közlekedési szabályok betartását tartja elsődleges feladatának, de sokat beszélnek a helyes és felelős állattartásról, valamint az állatok szeretetéről egyaránt. Bevontak már sérült és hátrányos helyzetű gyermekeket is, számukra egyszerűbb foglalkozásokat csináltak, mint pl. labdázás Manccsal vagy állatsimogatás. A gyerekek az állatoknak sokkal hamarabb megnyílnak, ami nagyon jó hatással van a gyógyulásukra. A gyerekekkel való foglalkozás mellett járnak falunapokra, születésnapokra, esküvőkre, táborokba és vállalati rendezvényekre is.

4. A KÖZÖSSÉGI FELMÉRÉS EREDMÉNYEI

A célterület lakosainak bevonásával kérdőíves felmérés valósult meg 2018 júliusa és 2019 márciusa között, papír alapú és online adatfelvétellel.

A felmérés célja az volt, hogy a Pécsi Helyi Akciócsoport Egyesület széleskörű képet kapjon Pécs városrészeinek közösségi életéről és a helyi közösségfejlesztési tevékenységekről, illetve a válaszok segítséget jelentsenek az adott célterület igényeinek és szükségleteinek felmérésében. A lakosság motivációjának, szokásainak feltérképezése elengedhetetlen az egyes városrészek közösségfejlesztési helyi cselekvési terveinek és rendezvény naptárainak elkészítéséhez.

A felmérés során 39 kérdést válaszoltak meg a lakosok, a nagyrészt zárt kérdéseket tartalmazó kérdőíven vegyesen szerepeltek egyszeres és többszörös választást kínáló kérdések, valamint egy kérdés mátrix is helyet kapott.

A Kormányhivatal 2017. augusztusi adatai szerint Pécs lakosságszáma 146 925 fő, a kérdőívet 3 899 fő – azaz a lakosság 2,5 %-a – töltötte ki. Mind a 3 899 kérdőív feldolgozható volt. A nyert adatok kvantitatív, illetve kvalitatív szempontok szerint kerülnek elemzésre jelen fejezetben.

A válaszadók közül 303 fő, vagyis a kitöltők 7,77%-a él jelenleg életvitelszerűen a Nyugati városrészek célterületen. Jelen fejezet a Nyugati városrészek lakosságának 303 fős mintáját mutatja be.

A Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és a Pécsi Helyi Akciócsoport Egyesület által elkészített TOP-6.9.2-16-PC-1-2017-00001 A helyi

identitás és kohézió erősítése Pécs városában – Megalapozó dokumentum (2017) adatai szerint a városrész lakossága 10 854 fő.

A terület jelentős hányada korábban nem képezte Pécs szerves részét, az egykori önállóságnak köszönhetően a városrész vegyes képet mutat. Itt található a város egyik legdinamikusabban fejlődő zónája: Rácváros, Patacs, és Magyarürög nyugati része, mely területen az egykori önálló települések magja mellett jelentős az új építésű társas- és családi házak jelenléte is. Ez Pécsset a legfiatalabb lakónépességgel rendelkező célterület, azonban közösségi terekben hiányt szenved.

A válaszadók 52,74%-a Pécsset született, a 303 kitöltőből 202 fő 20 évnél régebben él Pécsset. A megkérdezettek közel 41,91%-a 20 évnél több ideje él a Nyugati városrészekben. A válaszadók 2343%-a – azonban mindössze – 1-5 évet töltött el az adott városrészben.

A közösségfejlesztési beavatkozás megtervezésekor fontos annak feltérképezése, hogy az adott városrészben élőket mi motiválja arra, hogy továbbra is a lakhelyükön éljenek. A válaszadók előre megadott válaszlehetőségek közül jelölhettek meg egy vagy több öket jellemző opciót, illetve saját válasszal is kiegészíthették a sort.

A 6. kérdésre *(Mi motiválja, hogy a jövőben is abban a városrészben éljen, ahol a jelenlegi lakhelye is található?)* adott válaszokat részletező táblázat alapján elmondható, hogy a 303 válaszadóból 189 fő jelezte, hogy őt a kellemes környezet motiválja arra, hogy Nyugati városrészekben éljen. Szintén fontos szempont a

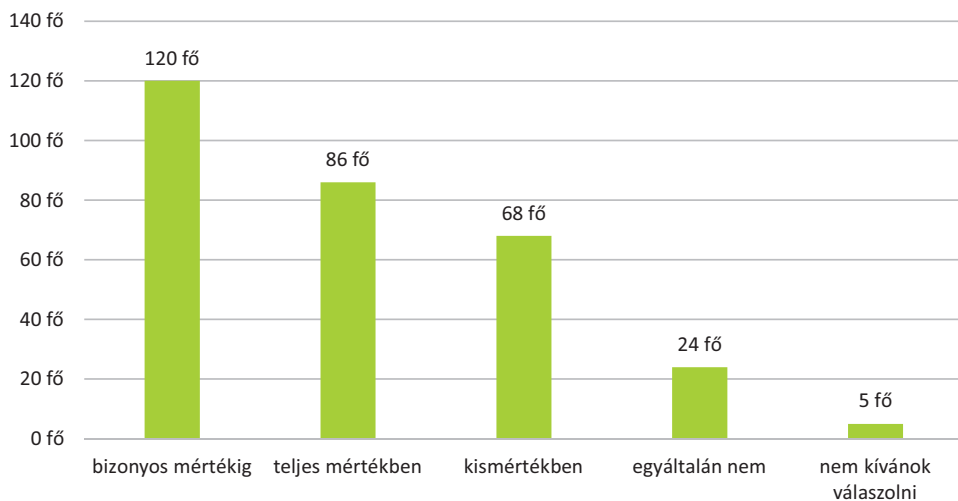
munkahely közelsége (82 fő választotta ki a listából), valamint az oktatási intézmény közelsége (44 fő választotta ki a listából).

A 8. kérdésre (Mennyire érzi a közösség tagjának magát azon a helyen, ahol jelenleg életvitelszerűen él?) adott válaszokból – valamint a lenti diagramból – megállapítható, hogy a városrészben élők 28,38%-a teljes mértékben a helyi közösség tagjának érzi magát, a kitöltők 39,60%-a bizonyos mértékig érzi magát a közösség tagjának. A kitöltők 22,44%-a érzi úgy, hogy kismértékben és 7,90%-a tapasztalja, hogy egyáltalán nem tagja a közösségnek.

6. Mi motiválja, hogy a jövőben is abban a városrészben éljen, ahol a jelenlegi lakhelye is található?

kellemes környezet	189 fő
munkahely közelsége	82 fő
oktatási intézmény közelsége	44 fő
jó közösségi élet	41 fő
egészségügyi ellátás közelsége	37 fő
nem kívánok válaszolni	29 fő
egyéb	27 fő
sportolási lehetőségek	25 fő
szórakozási, kikapcsolódási lehetőségek	17 fő

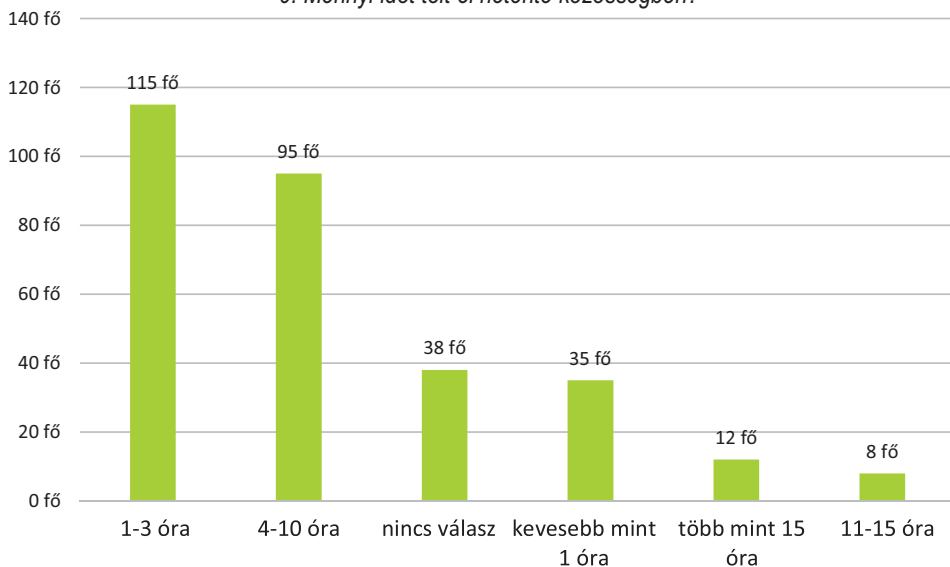
8. Mennyire érzi a közösség tagjának magát azon a helyen, ahol jelenleg életvitelszerűen él?

A 9. kérdésre (Mennyi időt tölt el hetente közösségben?) adott válaszokból – valamint a vonatkozó diagramból – megállapítható, hogy a válaszadók 11,55%-a kevesebb mint 1 órát, 37,95%-a 1-3 órát tölt hetente közösségben. A megkérdezettek 31,35%-a 4-10 órát, 2,64%-a 11-15 órát van közösségben. Mindössze a válaszadók 3,96%-a fordít heti 15 óránál többet a munkahelyi, iskolai és családi elfoglaltságokon felül a közösségi tevékenységekre.

A 13. (Ismer-e közösségi szerveződések, kezdeményezések [civil és nem formális] a lakóhelyén?) és a 14. (Tagja-e Ön valamilyen önszerveződő csoportnak, klubnak, szakkörnek?) kérdés alapján elmondható, hogy a kitöltők kevés közösségi kezdeményezést ismernek, és a részvételi hajlandóságuk is alacsony. 100 válaszadó, azaz a megkérdezettek 33%-a egy közösségi szerveződést, kezdeményezést (civil és nem formális) sem ismer a

9. Mennyi időt tölt el hetente közösségben?

lakóhelyén. A válaszadók 18%-a egyet, a 29%-a kettőt-hármat ismer. Mindössze a válaszadók 14%-ának van ismerete háromnál több szerveződéseről.

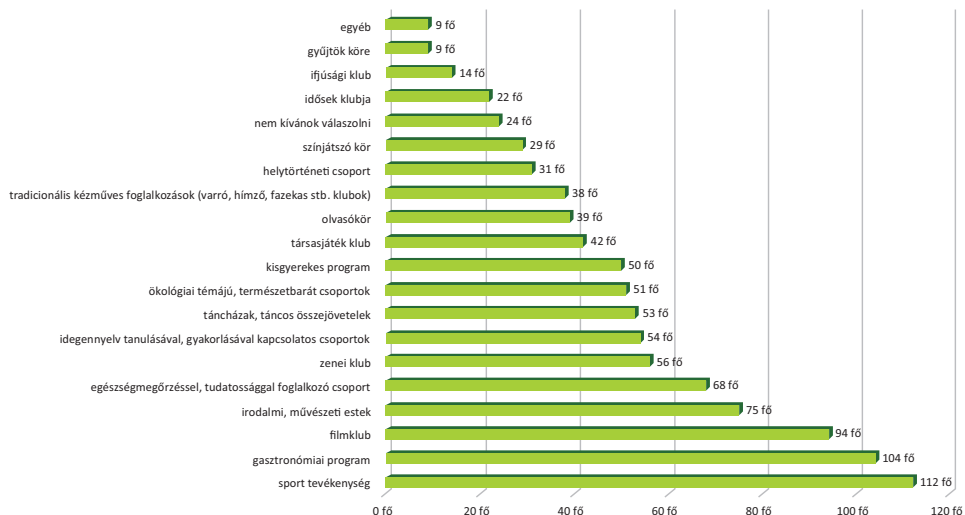
A civil szerveződések ismerete azonban még nem jelent aktivitást. A 14. kérdés a tagságra kérdezett rá. 216 fő, a kitöltők 71%-a jelezte, hogy nem tagja olyan önszerveződő csoportnak, klubnak, szakkörnek, melynek tevékenységében legalább félévente egyszer részt vesz. Mivel 11 fő tartózkodott a válaszadástól, ezért a megkérdezettek 25%-áról tudjuk, hogy aktív a klubok, önszerveződő csoportok életében.

A 15. kérdés (Mennyire ismer Pécssett közösségi tevékenységeket, eseményeket, programokat?) a válaszadók a Pécssett megvalósuló programokkal kapcsolatos érdeklődését mérte fel: 92 fő – a kitöltők 30%-a – válaszolta, hogy ismeri és rendszeresen követi a folyamatokat.

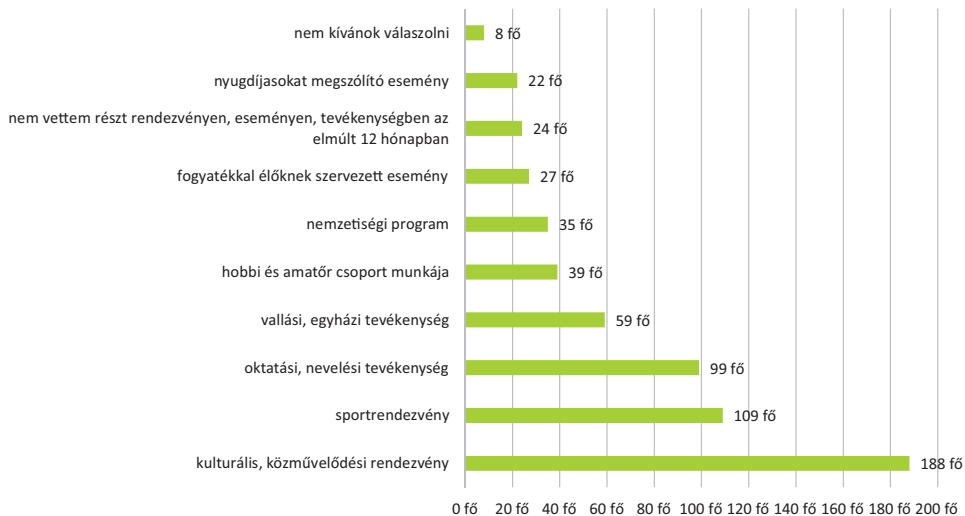
Fontos megjegyezni, hogy az információk követése még nem jelent aktív bekapcsolódást a folyamatokba, a 14. kérdésre adott válaszok alapján elmondható, hogy kevesen tagjai például informális csoportnak. A kitöltők 29,7%-a jelezte, hogy szeretné jobban megismerni a közösségi tevékenységeket, az ő megszólításuk fontos lehet a projekt során megvalósuló közösségi folyamatok elindításában. A 303 kitöltőből 66 fő az alábbi válaszlehetőséget jelölte meg: lehet, hogy ismerem, csak nem tudom, hogy közösségi tevékenységnek nevezik, ez alapján fontos lehet a programokhoz kapcsolódóan a lakosság tájékoztatása, a közösségfejlesztési folyamatokba való bekapcsolódás lehetőségeinek ismertetése.

A részvételi szándék fontos tényező, azonban elengedhetetlen az érdeklődési kör, a népszerű témák és tevékenységek felmérése is, melyben a 16. kérdés jelentett segítséget.

16. Az alábbi összegyűjteli formák közül melyiken venne részt a legszívesebben?

17. Milyen típusú rendezvényeken, eseményeken, tevékenységekben vett részt az utóbbi 12 hónapban?

A 16. kérdésre (Az alábbi összefoglaló formák közül melyiken venne részt a legszívesebben?) adott válaszokat bemutató ábra segítségével megállapítható, hogy minden kitöltő több tevékenységet is megjelölhetett, legtöbbször a sportot választanák szabadidejükben, 112 vokssal ez lenne a legnépszerűbb összefoglaló formája. A gasztronómiai programot 104 fő jelölte meg, a filmklubot pedig 94 kitöltő választotta.

A 17. kérdés (Milyen típusú rendezvényeken, eseményeken, tevékenységekben vett részt az utóbbi 12 hónapban?) szintén a programokkal, rendezvényekkel és tevékenységekkel kapcsolatos, azonban nem a részvételi hajlandóságot, hanem a szokásokat mérte fel, a válaszadóknak azokat a rendezvénytípusokat kellett megjelölniük, melyeken az elmúlt 12 hónapban részt vettek.

A 17. kérdést bemutató sávdiaagram alapján megállapítható, hogy a legnépszerűbb három tevékenység között szerepelt a kulturális és közművelődési rendezvény 188 jelöléssel, ezt követi a sporttevékenység (109 vokssal). A leglátogatottabb programok sorát az oktatási, nevelési tevékenység zárja (99 kitöltő válasza alapján).

Az elköteleződés és a motiváció felmérése szempontjából fontos azt is vizsgálni, hogy azok a kitöltők, akik részt vesznek közösségi programokon, milyen tevékenységgel kapcsolódnak be a megvalósításba. Ez a célterületenként tervezett rendezvények sikeres lebonyolítása szempontjából is lényeges.

A 18. kérdés (Milyen módon vett részt vagy vesz részt jelenleg rendezvények, események, közösségi tevékenységekben?) a közelmúltba kitérő, ismét több választ jelölhettek meg a kitöltők. A 303 válaszadó közül 220 fő részvétellel erősítette a rendezvényeket. Kevesebben választottak aktívabb formát: a szervezésbe 40 kitöltő kapcsolódott be, az önkéntességet, segítségnyújtást szintén 40 válaszadó jelölte meg. Az anyagi támogatást gyakorolják a

19. Mit tenne annak érdekében, hogy az Ön által kívánatosnak tartott közösségi élet megvalósuljon?	
a megszervezett programokon vennék részt	228 fő
aktívan részt vennék egy közösség munkájában és tevékenységében	60 fő
programok kialakításában vennék részt	58 fő
nem kívánok válaszolni	45 fő

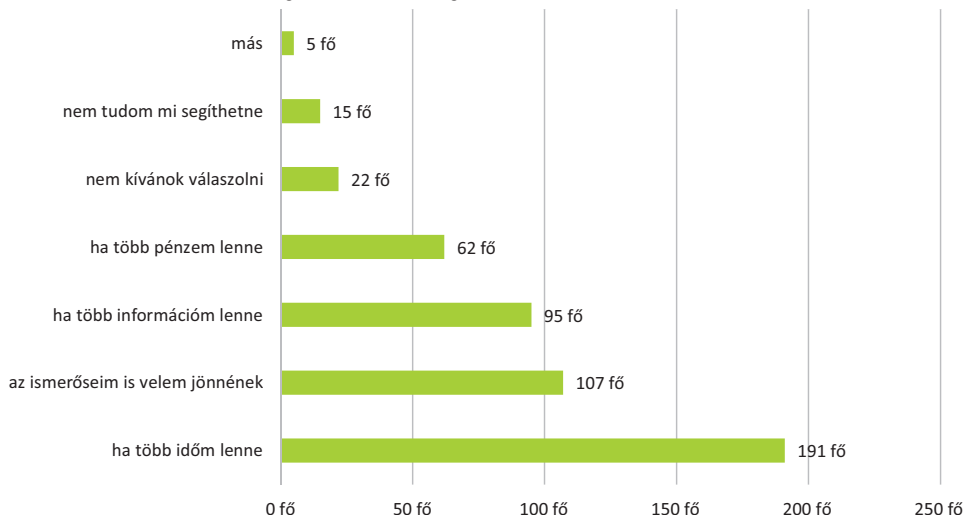
legkevesebben, 34 megkérdezett választotta ezt a lehetőséget.

A közösségi élet fellendítésével, az események megvalósításával kapcsolatos jövőbeli szándékra irányult a fenti táblázatban szereplő, **19. számú kérdés** (Mit tenne annak érdekében, hogy az Ön által kívánatosnak tartott közösségi élet megvalósuljon?). A válaszadók a 19. kérdés során is több választ jelölhettek be, a legnépszerűbb lehetőség újból a megszervezett programokon való részvétel volt, 228 fő választásával. 60 fő aktívan bekapcsolódna egy közösség munkájába és tevékenységébe, 58 válaszadó pedig a programok kialakításában venne részt.

A 20. (Érzi-e néha úgy, hogy szívesen vállalna aktív szerepet csoportok, klubok, szervezetek tevékenységében?) és **a 21.** (Részt venne-e a jövőben közösségi tevékenységben?) kérdésre adott válaszok is megerősítik a korábbi eredményeket, a kitöltők 52%-a részt venne a jövőben közösségi tevékenységben, 33%-uk aktívan részt vállalna a klubok, csoportok tevékenységében.

Árnyalta a képet a sávdiaagramon bemutatott **22. kérdés** (Mi segítené a közösségi életben való aktívabb részvételt?), mely arra kereste a választ, hogy mi segítené a kitöltőket a közösségi életben való aktív részvételben. Ennél a kérdésnél is több válaszlehetőséget jelölhettek be a megkérdezettek. Legtöbbször – a 303 válasz-

22. Mi segítené a közösségi életben való aktívabb részvételét?

adóból 191 fő – időhiány miatt maradnak távol a közösségi eseményektől. Az ismerősök részvétele esetén szívesebben kapcsolódna be a közösségi programokba 107 fő. 95 válaszadó számára segítséget jelentene, ha több információ állna rendelkezésére, ezt a szempontot fontos lenne figyelembe venni a későbbi rendezvények szervezése során, több csatornán történő hirdetéssel erősítve az eseményeket.

A 23. kérdés (Mi motiválná, hogy részt vegyen segítőként, önkéntesként különböző programok megvalósításában?) az önkéntesként, segítőként való részvétel motivációit kutatta. Az előző kérdéshez hasonlóan meghatározó volt a hozzátartozók jelenléte: ha barát, családtag is részt venne (95 fő jelölésével), valaki megkérne, meghívna (80 fő voksával) volt a meghatározó. Itt is megjelent a tájékoztatás szükségessége: az aktív részvételhez 87 válaszadó szeretne több információt kapni.

A helyi lakosság tájékozódási szokásainak ismerete kiemelten fontos kérdés a későbbi rendezvénynaptárban szereplő eseményekkel és folyamatokkal kapcsolatos tájékoztatás miatt. A kérdőív **25. pontjában** szerepelt az erre vonat-

kozó kérdés (Milyen forrásból értesül a Pécs város által kínált programokról?). A válaszokat az alábbi táblázat foglalja össze:

25. Milyen forrásból értesül a Pécs város által kínált programokról?	
közösségi oldalak	205 fő
helyi újságok, közösségi kiadvány	142 fő
barátok, család	140 fő
kollégák, ismerősök	92 fő
hírportálok	91 fő
óriás plakát	72 fő
programgyűjtő és kereső oldalak	68 fő
hírlevél	26 fő
egyetemi kiadványok, faliújság	15 fő
banner, internetes felugró hirdetés	15 fő
nem kívánok válaszolni	4 fő

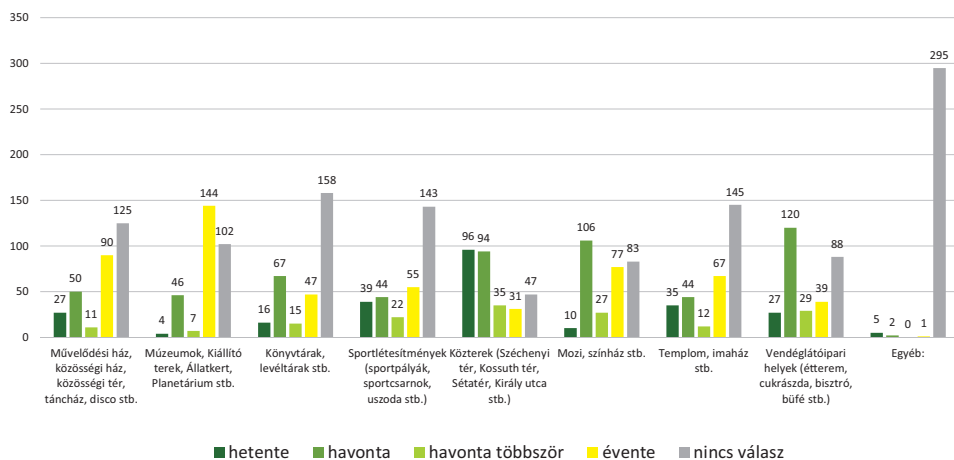
A 303 megkérdezettből 205 kitöltő a közösségi oldalokról is tájékozódik, illetve közkedvelt a helyi újság, közösségi kiadvány is – 142 kitöltők jelölték meg –, ezér a projekt során fontos lenne a közösségi oldalak mellett a helyi kiadványokban is hirdetni vagy elkészíteni egy saját közösségi kiadványt. A korábbiakhoz hasonlóan fontos a szűkebb környezettől érkező ismeret, a harmadik legnépszerűbb forrás a család és a barátok véleménye (140 válaszadó jelölte be).

A 26. kérdés (Kik vannak hatással Önre a programok látogatásában?) a programok látogatásával kapcsolatos motiváció témáját vizsgálta részletesebben, itt már a korábban egy egységként kezelt közeli hozzátartozó kategóriát (pl.: család, barátok) több szűkebb csoport váltotta fel, melyek közül többet is megjelölhettek a kitöltők. A megkérdezettek közül 196 fő kitöltőre a barátok, ismerősök vannak hatással a programok látogatásában, őket követik a családtagok (182 fő voksával), majd a munkahelyi kollégák (72 fő választása alapján)

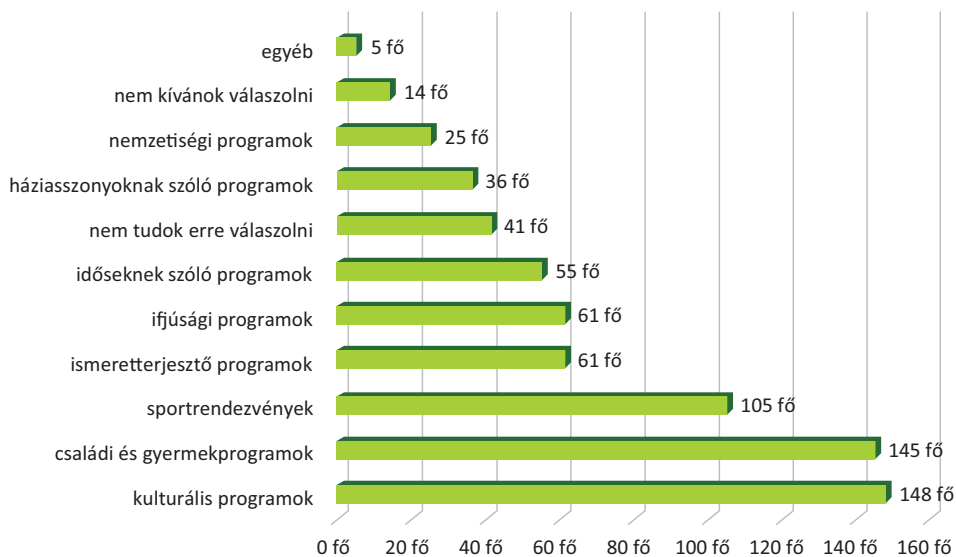
A 27. (Az Ön otthonához legközelebbi közösségi tereit és az ott szervezett programokat milyen gyakran látogatja?) és a **28.** (Látogat-e a városban más közösségi tereit és részt vesz-e ott a programokon?) kérdés is a közösségi terek látogatására vonatkozott. A Nyugati városrészek közösségi tereit a kitöltők 17,82%-a mindössze évente, 21,78%-a pedig soha nem látogatja. A megkérdezettek 11,22%-a hetente, 11,88%-a havonta keresi fel a városrésze közösségi tereit. A más városrészek rendezvényeivel kapcsolatos aktivitás egyértelműen magasabb, a kitöltők közel 67%-a rendszeresen látogat más városrészekben található közösségi tereket, részt vesz az ott szervezett programokban.

A 29. kérdésnél (Jelölje meg azokat a városi/helyi közösségi tereket, amiket a leggyakrabban látogat a városban! Milyen gyakran látogatja ezeket a közösségi tereket?) a leggyakrabban látogatott közösségi terek jelentek meg, a felkeresésük rendszerességét egy táblázatban adhatták meg a kitöltők.

29. Jelölje meg azokat a városi/helyi közösségi tereket, amiket a leggyakrabban látogat a városban! Milyen gyakran látogatja ezeket a közösségi tereket?

34. Milyen programok, rendezvények szervezését javasolja abban a városrészben, ahol él?

A hetente felkeresett közösségi terek közül a közterek a legnépszerűbben 96 választással, valamint a sportlétesítmények (sportpályák, sportcsarnok, uszoda stb.) is látogatottak voltak (39 vokssal). A havonta felkeresett létesítmények közt 120 választással a vendéglátóipari helyek szerepeltek első helyen, ezt követte a mozi, színház (106 fő jelölte meg), valamint az ebben az oszlopban is népszerűnek bizonyultak a közterek. Évente egyszer a válaszadók sort kerítettek a múzeumok, a kiállítóterek, az állatkert vagy a planetárium meglátogatására is, ezt 144 fő jelezte az adott oszlopban.

A 32. kérdés (A városrészi vagy összárosi programokat részesíti előnyben?) esetén is arról dönthettek a kitöltők, hogy inkább a városrészi vagy az összárosi programokat részesítik-e előnyben. A válaszadók 35%-a mindkettőt felkeresi, 45%-a a városi nagyobb rendezvényeket részesíti előnyben, mindössze 8% keresi szívesebben a városrészi programokat.

A 33. kérdésre (Ön szerint hogyan lehetne javítani a helyi, városrészi közösségi életén?) adott válaszok alapján elmondható, hogy a kitöltők szerint fontos lenne javítani a helyi, városrészi közösségi életen. Ennek szükségességéről mindössze 9 kitöltő nem volt meggyőződve. A válaszadók közül 139 fő szeretné, ha több helyi program, rendezvény szervezése történne meg, illetve 114 megkérdezett fontosnak tartja ezekben a helyi lakosság nagyobb mértékű bevonását.

A 34. kérdésnél (Milyen programok, rendezvények szervezését javasolja abban a városrészben, ahol él?) megjelölhette a kitöltő, hogy a saját városrészében milyen típusú programokon venne részt szívesen a jövőben, melyek megszervezését javasolja.

A korábbi kérdésekhez hasonlóan népszerűek voltak a kulturális rendezvények (148 fő választása), valamint a sportprogramok (105 fő voksa). Ennél a kérdésnél megjelent továbbá az igény a családi és gyermekprogramokra is (145 fő választása alapján).

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Babics András (1937): Pécs szabad királyi városi rangra emelésének története 1703–1780. Pécs.
- Boros László (2010): Pécs-Rácvárosi templom. Pécsi Szemle, 2010. 3.
- Boros László (2010b): Patacs és Ürög temploma. Pécsi Szemle, 2010. 4.
- Dóka Klára (1997): Egyházi nagybirtokok a Hegyháton. A Pécsi Káptalan uradalmi források tükrében (1720–1893). In: Baranya. Történelmi Közlemények 9–10.
- Erdősi Ferenc (1986): Baranya közlekedési hálózatának fejlődése a XIX. század második felében. In: Baranyai helytörténetírás 1985–1986. Pécs. 383–417.
- Gjurov Alexander (1995): Bolgár betelepülők Baranya megyében az évszázados hagyományok tükrében (1870–1944). In: Baranyai helytörténetírás 1992/95. Pécs. 349–420.
- Gyimesi Viktor: Árpád-kori templomokkal vannak tele Pécs nyugati városrészei – <https://www.pecsma.hu/top/arpad-kori-templomokkal-vannak-tele-pecs-nyugati-varosreszei>, 2019. 01. 15.
- Hajrá Pécs blog
- Kaposi Zoltán (2006): Pécs gazdasági fejlődése 1867–2000. Pécs, 2006.
- Kaposi Zoltán (2012): Pécs agrárrendszerének változásai 1945–1968 között. Pécsi Szemle, 2012. 4. 76–89.
- Katus László (1995): Pécs népessége 1848 és 1920 között. In: Tanulmányok Pécs történetéből 1. (Szerk.: Vonyó József) Pécs. 37–94.
- Keleti Károly (1875): Magyarország szőlészeti statisztikája 1860–1873. Országos Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest
- Kovács András (1972): Adatok a pécsi filoxeravész történetéhez. In: Baranyai helytörténetírás 1972. Pécs
- Kovácstelep – <https://hu.wikipedia.org/wiki/Kov%C3%A1cstelep>
- Makra Őre Egyesület – <http://patacsipilvax.hu/?p=40359>
- MancsRanch – Kóger Sára: A pécsi nő, aki ért az állatok nyelvén – [pecsma.hu](https://www.pecsma.hu)
- Márton Áron Kollégium – <https://martonaron.elte.hu/kollegium/pecs>
- Mészáros Borbála (2006): Zöldmulatság Kolozsvártól és Pécssett. Ethnographia 114 (2006)
- Mezőgazdasági statisztika (1895): A magyar korona országainak mezőgazdasági statisztikája. 1. kötet. Budapest, 1897.
- Népszámlálás (1910): A magyar szent korona országainak 1910. évi népszámlálása. 2. rész. A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1913.
- Népszámlálás (1930): Az 1930. évi Népszámlálás. 2. rész. Foglalkozási adatok. Budapest, 1934.
- Pernecké David: Több ezer gyerek sportolhat az új pécsi labdarúgó-akadémián – <https://www.pecsma.hu/top/tobb-ezer-gyerek-sportolhat-az-uj-pecsi-labdarugó-akademian/?fbclid=IwAR2gotXSVYO3xOD6qh7KsH3kCvdeuOIGt6ApWeAdelsaCo23orJc49Y3>
- Pécs Lexikon (2010): Pécs Lexikon 1–2. (Főszerk.: Romváry Ferenc). Pécs
- Pilkhoffer Mónika (2006): Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet területe. Helyi védelem alatt álló területek. HVT-002. Pécs
- <http://www.pazmanysuli.hu/kovacsbela.htm>
- PTE FEEFI/FEK – www.pte.hu
- PTE Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet – <http://szbki.pte.hu>
- Rácváros története – Település- és iskolatörténet <http://www.pazmanysuli.hu/iskolatortenet.htm>
- Tóth Vivien (szerk.): Közösségfejlesztési gyakorlatok. KÖFE, Budapest, 2016.
- Tüskés Tibor (2001): Móríc Zsigmond pécsi újai. Pécsi Szemle, 2001. 4. 102–105.
- Új Dunántúli Napló 1992. szeptember 30.
- Új Dunántúli Napló 2000. április 10.
- Vörös István Károly (2017): Patacs története. In: <http://patacsipilvax.hu/?p=58029>

Interjúk

- Beszélgetés Erb Józseffel, 2019. 03. 28.
- Interjú Győrvári Gáborral (Miroslav Krleža Oktatási Központ), 2019. 03. 20.
- Interjú Bencze Anikóval (Patacsi Művelődési Ház), 2019. 03. 21.
- Interjú Halász Gáborral (Mandulafa Egyesület), 2019. 03. 29.
- Interjú Jakab Gáborral (PTE Szőlészeti és Borászati Kutatóintézet), 2019. 04. 01.

KÉPEK JEGYZÉKE

1. A Bolgárkert keleti határa, a mai Béke-park (Forrás: Glied Viktor)
2. Kovács Béla Emlékház (Forrás: Glied Viktor)
3. Kovács Béla portréja (Forrás: Wikipedia)
4. A volt FEEK/KPVK, jelenleg a Kancellária épülete (Forrás: Glied Viktor)
5. A Béke-park háttérben a Jakab-heggyel (Forrás: Glied Viktor)
6. Rácvárosi Szent Kereszt Felmagasztalása templom, 1978 (Forrás: Csorba Győző Könyvtár)
7. Nagyboldogasszony-templom (Forrás: Glied Viktor)
8. Szent Márton templom (Forrás: Glied Viktor)
9. Ruszin Csodakert Patacon (Forrás: Glied Viktor)
10. Adventi koncert a Patacsi Művelődési Házban Csehily Józseffel (Forrás: Patacsi Művelődési Ház)
11. PTE Szőlészeti Kutatóintézet, Mária-telep (Forrás: Glied Viktor)
12. A pince bejárata a Mária szoborral (Forrás: Glied Viktor)
13. A Mária szobor (Forrás: Glied Viktor)
14. A PMFC Stadion (Forrás: Glied Viktor)
15. Férfiak a nőkért kampány pécsi labdarúgókkal (Forrás: 24.hu)
16. Az istenkúti forrás (Forrás: Glied Viktor)
17. A mecsekszentkúti kápolna (Forrás: Glied Viktor)
18. A Waldorf komplexum (Forrás: Glied Viktor)
19. Az iskola falán lévő emléktábla (Forrás: Glied Viktor)
20. Az Istenkúti Óvoda udvara (Forrás: Glied Viktor)
21. A Patacsi Művelődési Ház programjai (Forrás: Patacsi Művelődési Ház)

¹ A települések történetéhez: Pécs Lexikon (2010): 2. kötet, 79.; 161; 260; 349.; ill. Vörös István Károly (2017)

² Lásd: Babics András (1937); Dóka Klára (1997)

³ A falvak templomaihoz lásd: Boros László (2010) és (2010b) tanulmányát; illetve Pécs Lexikon (2010): 2. kötet, 78–79; 161–162.; 349–350.

⁴ Katus László (1995): 60.

⁵ Népszámlálás (1910): 2. kötet foglalkozási adatai alapján.

⁶ Lásd: Pilkhoffer Mónika (2006) írását.

⁷ Keleti Károly (1875): 273–274.

⁸ A filoxérára lásd: Kovács András (1972); Kaposi Zoltán (2006): 44.

⁹ Mezőgazdasági statisztika (1895) adatai alapján.

¹⁰ Bolgárkerteszekhez: Pécs Lexikon (2010): 112–113. lásd még: Gjurow, Alexander (1995) tanulmányát

¹¹ Lásd: Erdősi Ferenc (1986) közlekedéstörténeti tanulmányát.

¹² Az 1865. évi kataszteri térkép: <https://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=osm%2C3%2C4&bbos>

¹³ Népszámlálás (1930): 2. kötet adatai alapján. Lásd még a korra: Vörös István Károly (2017)

¹⁴ Mórícz Zsigmond rácvárosi útjára: Tüskés Tibor (2001): 4. 102–105. Pesti Napló, 1938. 01. 28.

¹⁵ Kovács Béláról lásd: Pécs Lexikon (2010): 1. 422–423.; illetve [https://hu.wikipedia.org/wiki/Kov%C3%A1cs_B%C3%A9la_\(politikus,_1908%E2%80%931959\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Kov%C3%A1cs_B%C3%A9la_(politikus,_1908%E2%80%931959))

¹⁶ Kaposi Zoltán (2006): 205–206.

¹⁷ Lásd: Kaposi Zoltán (2012) tanulmányát.

¹⁸ Az iskola történetéhez lásd: <http://www.pazmanysuli.hu/iskolatortenet.htm>

¹⁹ A rendsz. vált. utánra. (Kaposi Zoltán (2006): 277–322.

²⁰ Ugyanott: 311–313.

²¹ Pécs Lexikon (2010): 2. 114.; <https://martonaron.elte.hu/kollegium/pecs>

²² Pécs Lexikon (2010): 2. 80.; illetve <http://www.pazmanysuli.hu/iskolatortenet.htm>

²³ Egy szerény, kevésbé ismert, de annál patinásabb pécsi városrész – <https://www.pecsma.hu/top/egy-szereny-kevesbe-ismer-t-de-annal-patinasabb-varosresz>

²⁴ Az idézetek az Új Dunántúli Napló 1992. szeptember 30-i számában jelentek meg.

²⁵ Árpád-kori templomokkal vannak tele Pécs nyugati városrészei – <https://www.pecsma.hu/top/arpad-kori-templomokkal-vannak-tele-pecs-nyugati-varosreszei>

²⁶ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Patacs>

²⁷ „Miénk a város” vetélkedő, Városismereti dolgozat, 7. körzet: Csoronika – Ispitaalja – Makár – Rácváros – Szigeti külváros

²⁸ Felavatták a patacsi Csodakertet – <https://www.pecsma.hu/csemege/felavattak-a-patacsi-csodakertet>

²⁹ <http://www.krlcza.hu>

³⁰ <https://szbki.pte.hu>

³¹ <http://pmfc.hu/2019/02/16/megszuletett-a-pmsc>

³² <https://www.youtube.com/watch?v=w01QutRckHQ>

³³ http://www.kka.hu/_062567bd000f875a.nsf/0/f549158bd6b463dfc1256fbc0039bd06?OpenDocument

³⁴ http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/parolaar.nsf/274d67036bb3f5838525670c008f47c9/08d9ebbd0c09a478c1256d2c002c19fe?OpenDocument&Highlight=0,Istenk%C3%BAI

³⁵ <http://deldunantulipiros.hu/index.php/hu/15-szakaszok/32-szentkut-bukkosd>

³⁶ <https://waldorfpecs.hu>

³⁷ ELTE Márton Áron Szakkollégium, Pécs – <https://martonaron.elte.hu/kollegium/pecs>

³⁸ http://pecshu.eunet2000.hu/tartalmak/PTE_FEEK

³⁹ Pécsi Kovács Béla Általános Iskola – <http://www.pazmanysuli.hu>

⁴⁰ <http://www.nyugatiovoda.hu/index.php?ShowPage=273&School=100>

⁴¹ <https://www.facebook.com/notes/p%C3%A9csi-k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi-alap%C3%ADtv%C3%A1ny/istenk%C3%BAI-%C3%B3voda-maci-csoport-k%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi-falfest%C3%A9s/2232178883664329/>

⁴² Makra Öre Egyesület alapításának története – <http://patacsipilvax.hu/?p=40359>

⁴³ <http://fogdakezematlapivany.hu>

⁴⁴ 25 év–25 történet https://www.youtube.com/watch?v=9-p6Bkrg_-Y&t=82s

⁴⁵ Forrás: https://www.facebook.com/pg/tondoegyeselet/about/?ref=page_internal

⁴⁶ Kóger Sára: A pécsi nő, aki ért az állatok nyelvén – <https://www.pecsma.hu/top/pecsi-no-aki-ert-az-allatok-nyelven>

Pécs

PÉCSI
KÖZÖSSÉGEK

NYUGATI VÁROSRESZEK

IV.

PÉCSI
KÖZÖSSÉGEK

